

तू-मैं, एक रक्त !

वनपुण्यार्द्ध

मार्च - एप्रिल २०२१

वर्ष सातवे - अंक दुसरा
द्वैमासिक

विविध भागांतील आदिवासी होळी

जनजाती कल्याण आश्रम, पश्चिम महाराष्ट्र

१५, कृषि नगर, महाविद्यालय मार्ग, नाशिक - ४२२००५

दूरध्वनी : ०२५३-२५७७४९९/२५८२४२९

E-mail : vkapune2009@gmail.com

Website: www.vkapunemahanagar.org

विविध उपक्रम

ज.क.आ. द्वारे चालविल्या जाणाऱ्या 'बिरसा मुंडा वनवासी विद्यापीठ' व 'अंत्योदय छात्रकुल' या वास्तुंचा लोकार्पण सोहळा
मा. राष्ट्रपती श्री. रामनाथ कोविंद व
उत्तर प्रदेशचे मुख्यमंत्री योगी आदित्यनाथ यांच्या हस्ते संपन्न

व.क.आ. सेवाकुंज येथील या इमारतीचे उद्घाटन
राष्ट्रपती व उत्तर प्रदेशचे मुख्यमंत्री यांच्या हस्ते
उत्तर प्रदेश येथील सोनभद्र तालुक्यात संपन्न झाले.

१४ फेब्रुवारी – प्रांत नियोजन बैठक नाशिक येथे झाली.
मंचावर उपस्थित पदाधिकारी

इस्कॉन झारखंड इकाई यांनी ३३ मुलांना ख्रिश्न होण्यापासून
रोखले आहे. त्या मुलांची, राहण्याची व भोजनाची
व्यवस्था दादावाडी पुणे येथे केली होती. सगळी मुले
हंपी कर्नाटक येथे शिविरासाठी जात आहेत.

हिंदू अध्यात्मिक सेवा संस्थेचा पुणे महानगर कार्यालयाचा
शुभारंभ २४ मार्च रोजी अतुलजी लिमये (क्षेत्र प्रचारक RSS)
गुणवंत सिंगजी (अ.भा.संयोजक HSS) व
कोअर टीमच्या उपस्थितीत संपन्न झाला.

॥ उद्दरेदात्मनात्माय ॥

जनजाती कल्याण आश्रम, पश्चिम महाराष्ट्रचे प्रकाशन – “वनपुण्याई”

* संपादक मंडळ

भास्कर गिरधारी
मोहिनी पाटणकर
अंजली गंधे
शोभा जोशी
अरुण गोडे

* मुख्यपृष्ठ

श्री. व्ही. वेलणकर
फोन : ९८२३०५११००

* अक्षरजुळणी

प्रकाश आॅफसेट, पुणे
फोन : ०२० २४४२९७४४

* मुद्रणस्थळ

प्रकाश आॅफसेट, पुणे.
फोन ०२०-२४४२९७४४

* संपादकीय पत्रव्यवहार तसेच

अंकाच्या उपलब्धतेसाठी संपर्क
संपादक,
१९२ शुक्रवार पेठ, दत्तकुंज अपार्टमेंट,
काळ्या हौदाजवळ, पुणे - ४११००२
दुरव्धनी : ०२० २४४९२९९३/२४४६०९४४

* उत्तरापेक्षी : ८३८००६५२०९

* ई-मेल : anjugandhe@gmail.com

* वेबसाईट : www.vkapunemahanager.org

* खाजगी वितरणासाठी.

वनपुण्याई

मार्च - एप्रिल २०२१
वर्ष सातवे । अंक दुसरा
द्वैमासिक

* संपादकीय	डॉ. भास्कर गिरधारी	२
* अमेरिकन भारतीयांकडून	शोभा जोशी	३
ज.क.आ.च्या कामाची दखल		
* देव तरी त्याला कोण मारी	अशोक इनामदार	६
* प्रांत बैठक	कीर्ती देशपांडे/अंजली गंधे	८
* श्री. हर्ष चौहान-जनजाती आयोगाचे नवीन राष्ट्रीय अध्यक्ष	मोहिनी पाटणकर	१०
* जागातिक महिला दिन		१२
* प्रांत महिला बौद्धिक	उषा भालेराव	१४
* जनजातीच्या पद्मश्री विजेत्या महिला	अंजली गंधे	१६
* शबरी कन्या आश्रमातील होळी	वैशाली देशपांडे	२०
* जनजाती पारंपरिक सातपुडातील नंदुबार जिल्ह्याची होळी	शिवदास पाडवी	२२
* बस्तर अनुभव - कबीर बादल प्रेमका	डॉ. रामचंद्र गोडबोले	२३
* स्व.बाळासाहेब दीक्षित पुण्यस्मरण	डॉ. भास्कर गिरधारी	२५
* रावलापाणी - हौतातम्य स्मरण दिवस	विश्व संघाद केंद्र, देवगिरी	२७
* १ किमी चे अंतर - शिक्षणाचे व संस्काराचे	आदिनाथ ढमढेरे	२८
* स्नेही भोसलेजींना श्रद्धांजली	प्रकाश खिचडे	३०

या अंकात व्यक्त झालेल्या मतांशी संपादक मंडळ व जनजाती कल्याण आश्रम सहमत असेलच असे नाही.

संपादकीय.....

सर्व प्रथम वाचकांना होळी व गुढीपाडव्यानिमित खूप खूप शुभेच्छा.

नाशिकला भरणाऱ्या अखिल भारतीय साहित्य संमेलनाच्या निमित्ताने आपण जनजाती साहित्याविषयी वनपुण्याईचा खास अंक काढणार होतो, व तोही लिखित स्वरूपात, त्या अंकाची जुळवाजुळव सुद्धा झाली. उत्तम लेखक आणि लेख यांचा मेळ घातला. पण साहित्य संमेलनच स्थगित झाले म्हणून तो अंक आता प्रकाशित करता आला नाही. मराठी साहित्य संमेलनाची तारीख नक्की झाली की तो विशेष अंक तेव्हा प्रकाशित करता येईल.

मार्च-एप्रिल २०२० चा अंक हा वनपुण्याई द्वै मासिकातर्फे प्रकाशित झालेला पहिला डिजिटल अंक आहे. गेले वर्षभर कोरोनाच्या साथीमुळे वनपुण्याई अंक डिजिटल स्वरूपात प्रकाशित करावा लागत आहे. व हे द्वैमासिक नियमितपणे प्रकाशित होत आले आहे.

नेहमीप्रमाणे उत्तम लेख आणि माहिती देण्याचा प्रयत्न याही अंकात आहेच. त्याशिवाय अमेरिकेतील हिंदू स्वयंसेवक संघ आणि भारतीय विचार मंच यांच्या सभासदांनी वनवासी कल्याण आश्रमाचे अखिल भारतीय संघटनमंत्री श्री. अतुल जोग यांची कल्याण आश्रमाच्या कार्यासंबंधी मुलाखत आयोजित केली होती, जी दूरदर्शन वर प्रसारित करण्यात आली होती, त्याचा संक्षिप्त आढावा घेणारा लेख वाचकांना नक्कीच आवडेल.

वाचक आणि मान्यवर या अंकाचे स्वागत करतील आणि आपले सडेतोड अभिप्राय आम्हाला कळवतील ही अपेक्षा. त्यांनी ते अभिप्राय कळवावेत अशी आमची विनंती आहे.

मा. दत्तात्रेय होसबोलेजी यांची राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाचे सरकार्यवाह (महासचिव / जनरल सेक्रेटरी) पटी नेमणूक झाल्याबद्दल ज.क.आ.च्या कार्यकर्त्यांच्या वरीने खूप अभिनंदन आणि शुभेच्छा.

– डॉ. भास्कर गिरधारी

संपादक

चलभाष : ९८२३०१२३०१

अमेरिकन भारतीयांकडून ज.क.अ.च्या कार्याची दखल

(अमेरिकेतील ‘हिंदू स्वयंसेवक संघ’ आणि ‘भारतीय विचार मंच’च्या सभासदांनी, वनवासी कल्याण आश्रमाचे अखिल भारतीय संघटन मंत्री मा.श्री. अतुलजी जोग यांची वनवासी कल्याण आश्रमाच्या कार्यासंबंधी मुलाखत घेतली त्याचा हा संक्षिप्त आढावा.)

भारताच्या एकूण लोकसंख्येत जवळ जवळ ८% लोकसंख्या ही आदिवासींची-वनवासींची-जनजातींची आहे. या समाजाला ब्रिटिशांच्या काळात जाणून बुजून दुर्लक्षित ठेवण्यात आलं. वास्तविक ब्रिटीश भारतात येण्यापूर्वी या वनवासींची अनेक स्वतंत्र राज्य होती. स्वातंत्र्यानंतरही हा समाज दुर्लक्षितच राहिला. शिक्षण, आरोग्य, व्यवसाय सर्वच बाबतीत मागासलेला राहिला.

या समाजाचा सर्वांगिण विकास करून त्यांना समाजाच्या मुख्य धारेत आणायचे या विचाराने राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाचे त्या वेळचे सरसंघचालक स्व. गोळवलकर गुरुजींच्या मार्गदर्शनाखाली, स्व. बाळासाहेब देशपांडे यांनी १९५२ मध्ये आत्ताच्या छत्तीसगड राज्यात, जशपूर येथे ‘वनवासी कल्याण आश्रमाची’ स्थापना केली.आता संपूर्ण देशभरातल्या जनजातींसाठी कल्याण आश्रमाचे काम चालते. त्या एवढ्याश्या रोपट्याचा आता वटवृक्ष झाला आहे. अगदी संत ज्ञानेश्वरांच्या भाषेत सांगायचं तर-

इवलेसे रोप लावियेले द्वारी।

त्याचा वेलु गेला गगनावरी ॥

संस्थेत १२०० पूर्णगेल कार्यकर्ते असून, देशभराच्या शाखांमधून हजारो कार्यकर्ते कार्यरत आहेत. कल्याण आश्रम हा, जनजाती आणि इतर समाजाला जोडणारा पूल आहे. आणि म्हणूनच अमेरिका स्थित भारतीयांना या कार्याची दखल घेऊन व.क.आ.चे काम जाणून घ्यावेसे वाटले, म्हणून त्यांनी दि. १ मार्च २०२१ रोजी, कल्याण आश्रमाचे अखिल भारतीय संघटन मंत्री मा. श्री. अतुलजी जोग यांची on line मुलाखत घेतली.

यावेळी भारत आणि अमेरिका मिळून ९०ते १००

लोकांनी मुलाखतीचा लाभ घेतला. त्यामध्ये साधारण ७० ते ७५ अमेरिका स्थित भारतीय आणि २० ते २५ भारतीय सहभागी झाले होते.

सुरुवातीला अतुलजींनी व.क.आ. तरफे सबंध देशात राबविल्या जाणाऱ्या निरनिराळ्या आयामांच्या क्लीप्स दाखविल्या. नंतर एकेका आयामाविषयी सविस्तर माहिती दिली. ती अशी---

शिक्षण... शिक्षण हा सर्वात महत्वाचा आयाम आहे. या आयामा अंतर्गत ४५५ माध्यमिक शाळा तर ३३८५ पूर्व प्राथमिक, प्राथमिक व एकल विद्यालये चालविली जातात. जनजातींतील पाड्यांवर, वस्त्यांवर राहाणाऱ्या विद्यार्थ्यांना शिक्षणाच्या सोयी नाहीत. त्या विद्यार्थ्यांसाठी कल्याण आश्रम देशभरात मुलांसाठी १९६ छात्रावास चालविते ज्यात ५२५० मुले राहातात. मुलींसाठी ५२ छात्रावास आहेत ज्यात २०७० मुली राहातात. अंदमान मध्ये राणी दुर्गावती तर चीनच्या सीमारेषेवर, १०००० फूट उंचीवर मुन्शीयारी येथे सुद्धा छात्रावास आहेत. ही सर्व मुले, मुली निरनिराळ्या शाळांमध्ये शिक्षण घेतात. ही मुलं ‘इंडियन नॅशनल कॉर्प्स’ मध्ये सहभागी होतात. त्यांच्यासाठी शैक्षणिक सहलींचे आयोजन केले जाते. जेणेकरून या मुलांना नागरी संस्कृतीविषयी आणि देशाविषयी अधिक माहिती मिळेल. छात्रावासातील कित्येक मुलं डॉक्टर्स, इंजिनिअर्स, शिक्षक, प्रोफेसर्स म्हणून कार्यरत आहेत.

या शाळांमधील शिक्षक सुधा सेवाभावी आहेत. नागालॅंडमध्यल्या व.क.आ.च्या एका शाळेतील शिक्षिका, तालामसीले या गावात २६ वर्ष शाळेत शिकवत आहेत. त्यांना विवेकानंद कल्चरल सेंटरतर्फे सेवा अवॉर्ड दिले गेले. विशेष म्हणजे त्यांना बक्षीस म्हणून मिळालेली सर्व रक्कम त्यांनी व.क.आ.ला भेट दिली.

यशोगाथा (success stories)... - व.क.आ.च्या शाळांमधून, छात्रावासातून शिकून गेलेल्या १०००च्या वर मुला मुलींना सरकारी नोकच्या मिळाल्या आहेत. राजस्थान मधील राकेश भिल या विद्यार्थ्यांनी मास्टर्स

डिग्रीमध्ये गोल्ड मेडल मिळविले आहे. छत्तीसगड मधील दीपक कुजूरला NIT मध्ये प्रवेश मिळाला आहे. तो सुझीत गावी आला की समाजातील मुलांसाठी फ्री कोचिंग क्लासेस घेतो.

झारखंडमध्ये ११० शाळांमध्ये २०,००० विद्यार्थी शिक्षण घेत आहेत. ८६६ विद्यार्थी शालांत परीक्षेत पहिल्या वर्गात पास झाले आहेत. आभाकुमारी ही विद्यार्थिनी ९६.८% मार्क्स मिळवून राज्यात ६ वी आली. असे अनेक विद्यार्थी डॉक्टर्स, इंजिनिअर्स, शिक्षक, वकील झाले आहेत. त्यातले बरेच जण आपल्या बांधवांच्या प्रगतीसाठी मोलाचे योगदान देत आहेत.

आरोग्य – संस्थेतर्फे १६ हॉस्पिटल्स, १६० मेडिकल सेंटर्स चालविली जातात. १५०० आरोग्य रक्षक यात काम करतात. प्रत्येक आरोग्य रक्षक ४०००च्या वर पेशन्टस्ना औषधे पुरवितो. त्यांची काळजी घेतो. संस्थेतर्फे दर वर्षी २००० आरोग्य शिबीं आयोजित केली जातात. केरळ मधील वायनाड मध्ये जनजातींची वस्ती खूप आहे. तिथे विवेकानंद हॉस्पिटलमार्फत गेली २० वर्ष डॉ. धनंजय सगदेव रूग्णांची सेवा करत आहेत. तिथे सिक्कलसेल अनिमिया या रोगाचं प्रमाण खूप आहे. २० वर्षात १.२ मिलीयन रूग्णांना त्यांनी सेवा दिली आहे. केंद्र सरकारने त्यांच्या सेवेची दखल घेऊन, पद्मश्री अंबोर्ड देऊन त्यांना सन्मानीत केले आहे.

खेलकूद – १९८८ पासून सर्व देशभर खेलकूद स्पर्धा आयोजित केल्या जातात. त्यात आर्चरी, हॉकी, फुटबॉल इ. खेळांचा समावेश असतो. भारतात २३८३ खेलकूद केंद्रे आहेत. त्यामध्ये मुलांना निरनिराळ्या खेळांचे शिक्षण दिले जाते. ही मुले राष्ट्रीय स्पर्धामध्ये भाग घेतात.

यशोगाथा – नागालॅंडची श्वेतोच्छेले ही आर्चरीमध्ये नेशनल चॅपियन झाली. नंतर ती पोलिसांमध्ये भरती झाली. आता ती लेडी कमांडो म्हणून कार्यरत आहे.

ग्रामविकास – बहुतेक जनजाती या पाड्यांवर, वस्त्यांवर, खेड्यांमधून राहातात. तिथे वीज, पाणी, उपजीविकेची साधनं या सगळ्यांचाच अभाव असतो.

म्हणून बहुतांश लोक शहरात स्थलांतरीत होतात. हे होऊ नये, त्यांना त्यांच्या राहात्या ठिकाणीच सर्व सुविधा मिळाव्यात, या उद्देशाने १०४ ग्रामविकास प्रकल्प राबविले जातात. शेती विकास केंद्रे ५६ आहेत. पाण्याची टंचाई असलेल्या ४ जिल्ह्यात ४०० तळी बांधली आहेत.

अतुलजींनी बारीपाडाचे उदाहरण दिले. बारीपाडाचे चैत्राम पवार यांनी बँकेतील नोकरी सोडून गावासाठी काम करायचे ठरविले. डॉ. आनंद फाटक यांच्या मदतीने पाणी, जंगलांची लागवड, शेती विकास, आरोग्य इ. क्षेत्रात कामे केली. बारीपाड्याचा एवढा विकास झाला आहे की ते आता स्वयंपूर्ण आणि श्रीमंत गाव म्हणून ओळखले जाते. संपूर्ण देशात ग्रामविकास कमिट्यांची संख्या १३८६० आहे. यांच्या मार्फत ग्रामविकासाचे प्रकल्प राबविले जातात.

महिला सबलीकरण – महिलांनी काहीतरी उद्योग करून संसाराला हातभार लावावा तसेच आर्थिकदृश्या स्वयंपूर्ण व्हावे या उद्देशाने त्यांना शिवण, कॉम्प्युटर इ. चे शिक्षण दिले जाते. त्यांच्यासाठी शिबीं घेतली जातात. कॉफरन्सेस भरविल्या जातात. राजस्थानातील महिला कशिदा काम करण्यात वाकबगार आहेत. त्यांच्या मालाला परदेशातून सुध्दा मागणी येते. मा. पंतप्रधान नरेंद्र मोदींच्या ‘आत्मनिर्भर भारत’ या योजने अंतर्गत जंगलातील मध, वनौषधी इ.गोळा करणे, त्याचे पैकींग करून विक्री करणे इ. उपक्रम सुरु केले आहेत. परदेशीसुध्दा या मालाला मागणी आहे. त्यासाठी ‘वनधन’ योजने अंतर्गत १०० सेंटर्स सुरु करण्यात येत आहेत. शहरांमध्ये सुध्दा विक्री केंद्रं आहेत. वनवारांचे जंगलातील हक्क जतन करण्याचे काम सुध्दा व.क.आ. करते.

संस्कृती संवर्धन – भारतात ७०० जनजाती आहेत. थोड्याफार फरकाने त्यांचे आणि आपले सण, उत्सव, समारंभ सारखेच आहेत. ते निसर्ग पूजक आहेत. त्यांचा देवावर विश्वास आहे. त्यांचे आणि आपले कॅलेंडर सारखेच आहे. आपल्या प्रमाणेच ते भारताला माता मानतात. त्यांच्या परंपरा जपण्यासाठी व.क.आ. तर्फे रोहतास गड यात्रा, मानगड यात्रा इ. यात्रा भरविल्या

जातात. रक्षाबंधनाच्या दिवशी छात्रावासातील विद्यार्थिनी सर्व बॉर्डर्सवरील सैनिकांना राखी बांधतात. त्यांचे सण, नृत्य, भाषा इ. चे जतन करण्यासाठी प्रयत्न केले जातात.

वनयात्रा – शहरवासीयांना या जनजातींची ओळख व्हावी, त्यांची संस्कृती, सणवार, उत्सव त्यांचे राहणीमान यांची माहिती व्हावी आणि मुख्य म्हणजे ते आणि आपण वेगळे नसून एकच आहोत ही भावना शहरवासीयांमध्ये निर्माण व्हावी या उद्देशाने, ज्या भागात जनजातींची वस्ती आहे, अशा भागांमध्ये व.क.आ. तर्फे वनयात्रांचे आयोजन केले जाते.

स्वातंत्र्य सैनिक – जनजातीतील अनेक लोकांनी मोघलांविरुद्ध, इंग्रजांविरुद्ध लढा दिला आहे. स्वातंत्र्य मिळविण्यासाठी किंत्येकजण फासावर सुध्दा गेले आहेत. या लोकांच्या बलिदानाची, त्यागाची, त्यांनी दिलेल्या लढ्याची माहिती नगरवासीयांना व्हावी, या उद्देशाने या स्वातंत्र्य सैनिकांचे जन्मदिवस व पुण्यतिथी साजरी केली जाते. यामध्ये बिरसा मुंडा, नाया कातकरी, तिलका मांझी, तंट्या भिल्ल, चक्रबिसोई, राणी मॉ गाईदन्त्यू इ.अनेकांचा समावेश आहे.

निती दृष्टीपत्र (vision document) - व.क.आ. तर्फे अनेक सेमिनार्स घेऊन, देशभरातील वनवासी पाडे, वस्त्यांवर सर्वेक्षण करून व.क.आ.ने अभ्यासपूर्वक एक निती दृष्टीपत्र तयार करून, भारताचे राष्ट्रपती मा. श्री. रामनाथजी कोविंद यांना सादर केले. ते पाहून राष्ट्रपती खूप खूष झाले.

अतुलजींनी आणखी एक महत्वाचा मुद्दा विषद केला तो म्हणजे भारताच्या शेजारील सर्व राष्ट्रांच्या सीमारेषांवर विविध जनजातींच्या लोकांची वस्ती आहे. या सर्व जनजातींमध्ये शिक्षण, आरोग्य, ग्रामविकास, संस्कृती संवर्धन इ. आयामांचे व.क.आ.चे काम खूप मोठ्या प्रमाणावर आहे. त्यामुळे तेथील जनजातींच्या लोकांमध्ये जागृती निर्माण झाली आहे. हे लोक भारतातील व इतर विद्यातक शक्तींविरोधात एकत्र आले आहेत. त्यामुळे त्याला strategic महत्व प्राप्त झाले आहे.

मा. अतुलजींनी व.क.आ.च्या कामाविषयी माहिती दिल्यानंतर ‘भारतीय विचार मंच’ आणि ‘हिंदू स्वयंसेवक संघा’च्या सभासदांना त्यांना काही प्रश्न विचारले. जसे की ..या कामाची माहिती आम्हाला इतरांपर्यंत पोहोचवायची असेल तर काय सोय आहे? संस्थेला सरकारी मदत मिळते का? या लोकांना सरकारी नोकच्यात आरक्षण मिळते का? या कामांसाठी निधी कसा मिळतो? NRI कशा प्रकारची मदत करू शकतात? भारतात आल्यावर आम्हाला पाड्यांना भेट द्यायची असेल तर कोणाशी संपर्क साधायचा?इ.

मा. अतुलजींनी सांगितले, आमच्या वेब साईटस्, फेसबुक इ.वरून आमच्या प्रकल्पांची माहिती मिळू शकेल. आमच्या दैनंदिन कामासाठी सरकारची मदत मिळत नाही. पण काही मोठे प्रोजेक्ट्स् असतील तर त्यासाठी CSR अंतर्गत सरकारी कंपन्या, खाजगी कंपन्यांकडून निधी मिळतो. लोकांकडून लहान मोठ्या देणग्या मिळतात त्यातून दैनंदिन खर्च चालविला जातो. आपण निधी देऊ शकता. विद्यार्थ्यांसाठी on line coaching classes घेऊ शकता. आपल्याला पाड्यांना भेटी द्यायच्या असतील तर आमचे कार्यकर्ते आहेत, त्यांचे फोन नं. आपल्याला देण्यात येतील. त्यांच्याशी संपर्क साधून आपण पाड्यांना भेटी देऊ शकता. जनजातीच्या लोकांना आरक्षण आहे. परंतु त्यातील काही लोकांनी खिंचन धर्म स्वीकारला आहे. ते सवलतींचा दुहेरी फायदा घेतात. समाजामध्ये दोन विचारधारांचे लोक आहेत. काही, समाजामध्ये फूट पाडण्याचे काम करतात. काही समाजाला एकत्र आणण्याचे काम करतात. आमची संस्था सर्व जनजातींना एकत्र आणायचे तसेच जनजाती आणि इतर समाजाला एकत्र आणायचे काम करते.

इतकी माहिती मिळाल्यावर आणि व.क.आ.च्या कामाची व्याप्ती पाहून ‘भारतीय विचार मंच’ आणि ‘हिंदू स्वयंसेवक कंघा’ यांचे सभासद खूप प्रभावित झाले.

स्वामी विवेकानंद म्हणत, भव्य आणि चिरस्थायी कार्ये संघटनेविना शक्य नाहीत.

– शोभा जोशी
मो.: ९४२२३१९९६२

देव तारी त्याला कोण मारी

जीवनात आपले इच्छित कार्य साध्य करण्यासाठी व प्राप्त परिस्थितीत परिवर्तन घडवण्यासाठी पुण्यभूमी भारत मातेने अनेकांना जन्म दिला. त्यापैकी एक महापुरुष म्हणजे वनयोगी रमाकांत केशव ऊर्फ बाळासाहेब देशपांडे.

त्यांच्या विषयी एक आठवण...

ऑगस्ट १९४२ मध्ये महात्मा गांधींनी भारत छोडोचा नारा देऊन ब्रिटीशांविरोधात स्वातंत्र्य प्रासीसाठी आंदोलन उभारले. भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीतील एक महत्वाचे आंदोलन संपूर्ण देशभरात जोरात चालू होते. या आंदोलनाला प्रतिसाद म्हणून गावागावात पोलीस ठाण्यांवर आणि मामलेदार कचेन्यांवर तिरंगा झेंडा फडकावण्याचा एक अनोखा कार्यक्रम आंदोलकांनी आयोजित केला होता. रामटेक येथे देखील कचेरीवर तिरंगा फडकावण्यासाठी स्थानिक लोकांनी उठाव केला. या कचेरीत सरकारी खजिना देखील होता. त्यामुळे त्याच्या रक्षणासाठी सशस्त्र पोलीस तेथे ठेवण्यात आला होता. मोर्चा येताच त्या पोलीसाने आंदोलकांवर बंदुक रोखली. प्रसंगावधान राखून, बाळासाहेबांनी गुपचूप मागून येऊन पोलीसाचा हात वरच्या वर पकडला. कुणाच्या आज्ञेने गोळीबार करत आहात? गोळीबाराचा लेखी आदेश आहे का? असं कराल तर उलट तुमच्या वरच खटला चालवला जाईल असे अनेक प्रश्न त्या पोलीसाला विचारल्याने तो एकदम भांबावून गेला व त्याने गोळीबार करण्याचा विचार सोडून दिला. या परिस्थितीचा फायदा घेऊन लोकांनी कचेरीवर असलेला यूनियन जॅक काढून तिरंगा फडकावला. दुर्दैवाने यात काही समाजकंटक घुसल्याने त्यांनी रामटेक येथील तहसीलचा खजिना लुटला व रेल्वेगाडीवर हळ्ळा केला. त्याच वेळी जमावातील कांही गुंडांनी हरकरे नावाच्या तहसीलदाराला पकडले. त्या गुंडांच्याजवळ चाकू, सुरे यासारखी शस्त्रे होती. हरकरे यांच्या जीवाला धोका होता. वेळीच प्रसंगावधान राखून बाळासाहेबांनी श्री. हरकरे यांना बाजूला केले व त्यांच्या जीवावरचा धोका

टाळला. हे सर्व होत असताना श्री. मंडले नावाचे नायब तहसीलदार सायकलीने नागपूरला गेले. तेथील वरिष्ठ अधिकाऱ्यास रामटेक येथे झालेल्या घटनेचा सविस्तर वृत्तांत ऐकवला. हे सर्व घडवून आणण्यात बाळासाहेब देशपांडे यांचा हात आहे हे त्याने जाणीवपूर्वक सांगितले. हे ऐकल्यावर नागपूरहून वरिष्ठ अधिकारी रामटेकला येऊन पोहोचले. लष्करी जवान पण संगिनी घेऊन शहरात काना कोपन्यात ठिया मांझून बसले. सनावर अली खान नावाचे पोलीस अधिकारी त्यावेळी रामटेक येथे होते. त्यांचा बाळासाहेब यांच्या वर फार राग होता. एका सकाळी ते संगिनीधारी जवान घेऊन बाळासाहेब यांच्या घरी आले. बाळासाहेब त्यावेळी स्नान करीत होते. अधिकारी बाहेरुनच ओरडले, बाळासाहेब असेल तसे बाहेर या आणि आमच्या स्वाधीन व्हा. तेंव्हा बाळासाहेब विनोदाने म्हणाले, हो मी येतो पण कपडे घालून येतो. बाळासाहेब बाहेर आल्यानंतर त्यांना हातकडया घातल्या. आजूबाजूला संगिनीधारी पोलीसांचा गराडा व मध्ये हातकडया घातलेले बाळासाहेब अशी परेड रामटेक - अंबाळा परिसरात काढण्यात आली. अर्थात हे सारे करण्यामागील एकमेव हेतु, लोकांमध्ये दहशत निर्माण करणे हाच होता.

या संपूर्ण घटनेमागे बाळासाहेबांचा हात असल्याची सरकारला खात्री होती. त्यामुळे या आंदोलनात सहभागी होऊन ब्रिटिश सरकार उलथून टाकल्याचा ठपका त्यांच्यावर ठेवून 'एन्हान्स्ड पेनल्टी एक्ट' नावाचा एक कठोर कायदा लावून त्यांना अटक करण्यात आली. या कायद्यानुसार दोषी व्यक्तींना फाशीच्या शिक्षेची तरतूद होती. खटला कोर्टात उभा राहिला. कोर्टाची जागा होती, कृषि महाविद्यालयातील व्ही.आय.टी सभागृह. बाळासाहेबांच्या वतीने वकील होते, त्यांचे बंधु श्री. श्रीधरपंत देशपांडे व त्यांचे दोन सहकारी. न्यायालयात साक्षी सुरु झाल्या. बहुतेक सर्व पुरावा सरकार पक्षाच्या बाजूने होता. बन्याच साक्षीदारांनी बाळासाहेब घटना स्थळावर हजर असल्याचे सांगितले. त्यामुळे

बाळासाहेबांची फाशी जवळपास नक्की होती.

पण दैव बाळासाहेबांच्या बाजूने होते. रामटेकचे तहसीलदार श्री. हरकरे हे प्रमुख साक्षीदार होते. साक्ष देताना त्यांच्या डोळ्यापुढे त्या दिवसाचा प्रसंग उभा होता. केवळ बाळासाहेबांच्यामुळे आज आपण साक्ष देण्यासाठी इथे जिवंत आहोत हे त्यांचे मन त्यांना सांगत होते. बाळासाहेबांचे ते ऋण फेडण्याची संधी त्यांचे जवळ होती. आणि तिचा लाभ त्यांनी उठवला. त्यांनी बाळासाहेबांच्या विरोधात साक्ष देण्यास नकार दिला व

त्यांना साथ दिली. ती प्रसिद्ध मराठी कवी आत्माराम रावजी देशपांडे उर्फ अनिल यांनी. या दोघांच्या साक्षीमुळे बाळासाहेबांची फाशीची शिक्षा रहित झाली. बाळासाहेब फाशीच्या स्तंभार्यत जाऊन परत आले. परंतु कोठडीत त्यांचे अतिशय हाल करण्यात आले. ऑगस्ट १९४२ ला सुरु झालेले हे प्रकरण १९४३ च्या प्रारंभी मिटले व बाळासाहेब कारागृहातून मुक्त झाले.

– अशोक इनामदार
(कन्हाड)

जशपुर में अखिल भारतीय वनवासी कल्याण आश्रम की नूतन कार्यकारिणी का चुनाव

वनवासी कल्याण आश्रम एक जन संगठन है। प्रति तीन वर्षों में एक बार नियमित रूप में संगठन के चुनाव होते हैं। १९ फरवरी, २०२१ को जशपुरमें आयोजित सर्वसाधारण सभामें नूतन कार्यकारिणी का चुनाव सम्पन्न हुआ।

१५ जुलाई, २०२० को राष्ट्रीय अध्यक्ष मा. जगदेव रामजी के दुःखद निधन के पश्चात राजस्थान के श्री. रामचंद्र खराड़ी को अंतरिम अध्यक्ष के नाते जिम्मेदारी दी गई थी। जशपुर में आयोजित सर्व साधारण सभा में हुए चुनाव में आपको ही राष्ट्रीय अध्यक्ष के रूप में चुना गया। साथ में तेलंगाना के डॉ. एच.के.नागु और झारखण्ड के श्री. सत्येन्द्र सिंह का उपाध्यक्षके रूपमें चुनाव हुआ। श्री. योगेश बापट महामंत्री और संयुक्त महामंत्री के रूप में श्री. विष्णुकांत और श्री. रामेश्वर भगत तथा कोषाध्यक्ष श्री. शंकर लाल अग्रवाल चुने गए।

श्री. पबित्र कहरं, श्री.ताजुंग तासुम, सुश्री ललिता मुर्मु, श्रीमती नीलिमाताई पट्टे, श्री. प्रकाश काले, श्री. भगवान सहाय केंद्रीय कार्यकारिणी के सदस्य चुने गए।

राष्ट्रीय अध्यक्ष ने श्री. अतुल जोग को राष्ट्रीय संगठन मंत्री और श्री. संदीप कविश्वर एवं श्री. रमेश बाबु को सह-संगठन मंत्री के रूप में मनोनित किया। चुनाव अधिकारी श्री. निशीकांत जोशी ने चुनाव कार्यवाही का सफलतापूर्वक निर्वहन किया। नवीन कार्यकारिणी का

चुनाव सम्पन्न होते ही सभी सदस्यों ने प्रसन्नता व्यक्त की।

सर्व साधारण सभा में कोषाध्यक्ष शंकर लाल अग्रवाल ने अंकेक्षित प्रतिवेदन एवं वर्ष २०२१-२२ का अर्थ संकल्प (अनुमानित बजट) प्रस्तुत किया, जिसे चर्चा के पश्चात् सभा ने अनुमति प्रदान की।

राष्ट्रीय संगठन मंत्री ने आगामी वर्ष में जागरण अभियान के माध्यम से जनजाति समाज के व्यापक संपर्क योजना की घोषणा की। समाज जागरण हेतु कार्यकर्ता घर-घर संपर्क करेंगे।

सर्व साधारण सभा का मार्गदर्शन करते हुए राष्ट्रीय अध्यक्ष ने कहा की वर्तमानमें कार्यको बढ़ाना एक चुनौति है। मुझे पूर्ण विश्वास है की जिन अनुभवी कार्यकर्ताओं के साथ काम करना है उनके प्रयासों के चलते हम निश्चित ही यशस्वी होंगे।

बनयोगी बालासाहब देशपांडेजी से प्रारंभ होकर श्री. जगदेव रामजी तक वनवासी समाज के सर्वांगीण विकास के लिए चल रहा यह अभियान आप सबके सहयोग से सम्पन्न होगा।

अध्यक्षजीने कल्याण आश्रमके सभी सहयोगियोंके प्रति धन्यवाद झापन किया और परम्परा अनुसार शांति मंत्र के साथ सभा संपन्न हुई।

– प्रमोद पेठकर
प्रचार प्रमुख अ.भा.व.क.आ.
मो.: ९९६८९४१०१७

प्रांत बैठक

करोनाच्या प्रभावामुळे सर्व जग ठप्प झाले असताना सुध्दा आपली संस्था जीवनावश्यक सामुग्री तळागाळापर्यंत पोचवण्याचे काम करत होती. परंतु नेहमीप्रमाणे नियोजन बैठका वगैरे प्रत्यक्ष घेऊ शकत नव्हतो. करोनाचे प्रमाण थोडे कमी झाल्यावर, सर्व निकष पाळून, फेब्रुवारी १४ता. आपण एक दिवसाची प्रांत बैठक नाशिक येथे घेतली.

प्रांत सचिव श्री. शारदजी शेळके यांनी सूत्र संचालन केले. त्यांनी कल्याण आश्रमाची थोडक्यात माहिती दिली. त्यांनी सध्या शेंडी, अकोले येथील एका आरोग्यकेंद्रात एका डॉक्टरची गरज आहे याबद्दल थोडक्यात महिती दिली.

विशाखाताई स्मार्त म्हणाल्या, त्या आणि सुवर्णाताई काळे ज.क.आ.च्या कार्यकर्त्या, शबरी माता छात्रावास, कनाशी येथे मुलींच्या दहावीच्या परीक्षा होइपर्यंत दोन अडीच महिने तिथे जाऊन त्यांच्या अभ्यासात त्यांना मदत करण्यासाठी राहणार आहेत. गेल्या वर्षी पण त्या तिथे पंधरा दिवस राहून आल्या होत्या. अशया विशिष्ट कालावधीसाठी जनजातीमध्ये जाऊन, त्यांच्यात मिसळून राहाणे हे विस्तारकांचे काम आहे.

प्रथम श्री. नागेशजी काळे यांनी आपल्या संघटनेची रचना आठ प्रमुख बिंदूमध्ये परत एकदा बिंबवली. जनजाती कल्याण आश्रम ही हिंदुंची संस्था जनजाती समाजासाठीच काम करते, समाजाच्या आर्थिक व सहकार्यावर काम चालते. तसेच संस्थागत रचनेवर कार्य करणे अपेक्षित. काळानुसार, परिस्थितीनुरूप नवनवीन आयाम ठरतात. काम करताना प्रेम व अनुकंपा ह्या भावनेने चालते. हे एक ईश्वरीय कार्य आहे. '

डॉ. आचार्यजी यांनी आयाम/प्रभावी आयाम या बदल उद्घोषन केले. सुरवातीला १९५२ ला फक्त वसतिगृह व भजनीमंडळ हेच दोन आयाम होते. नंतर साधारणपणे १९७७ पासून हव्हूह्लू विविध आयाम वाढत गेले. सेवा व संघटन ह्या दोन प्रमुख मुद्यांवर

आधारित कार्य चालते. सेवामध्ये - आरोग्य, शिक्षण, वसतिगृह वगैरे. संघटन - खेलकुद, संपर्क, नगरीय कार्य, महिला कार्य, युवा कार्य त्याचबरोबर लोकजागरण, श्रद्धाजागरण, लोककला संवर्धन वगैरे कार्य चालते. कार्यकर्ते इतरही बरीच कामे करतात जसे की कार्यालयीन व्यवस्था, अकाऊंटिंग, टॅक्सेशन, प्रचार, प्रसिद्धि वगैरे. ह्या सर्व गोष्टीत जनजाती समाजाचा सुध्दा सहभाग असतोच. कार्यकारिणीत सुध्दा त्यांचा वाढता सहभाग असतो. ह्यासाठीचे स्किल वाढविण्यासाठी प्रशिक्षण दिले जाते.

श्री. संजयजी कुलकर्णी यांनी कार्यकर्ते कसे वाढवावेत, असलेले कार्यकर्ते कसे जोडून ठेवावेत, कामाचा परीघ कसा वाढवावा याबद्दल उद्घोषन केले. ते पुढे असेही म्हणाले की सरकारी प्रकल्प, सरकारी विभाग येथील महत्वाच्या ठिकाणी असलेल्या अधिकाऱ्यांशी संपर्क ठेवून राहायला पाहिजे. आपला संपर्क कमी पडतोय. रावण संघटना का वाढत आहेत याची कारणे शोधायला पाहिजेत. एखाद्या प्रकल्पाला किंवा अडचणीला थेट भिडले पाहिजे. थोड्या वाकळ्या वाटेने काम करायची जिद्द असली पाहिजे. सरल संपर्क होत नसेल तर वेगळ्या पद्धतीने संपर्क करायची कला अवगत केली पाहिजे. जरा वेगळ्या विचाराचे राजकीय नेते, सामाजिक नेते, उद्योजक, सामाजिक कार्यकर्ते, डॉक्टर्स, महिला, सरकारी अधिकारी यांच्याशी संपर्क असणे हे खूप महत्वाचे ठरू शकते. श्रद्धा जागरण या आयामांबदल बोलतांना ते म्हणाले की देशविधातक / राष्ट्रद्रोही शक्ती जाणीवपूर्वक चिथावणी देत आहेत. आपण पुढच्या पिढीवर संस्कार केले पाहिजेत. हिंदुत्व म्हणजेच राष्ट्रीयत्व हे त्यांच्या मनावर बिंबवले पाहिजे.

श्री. जयराम चौधरी यांनी ओ.आर.पी. ची रचना आणि ग्राम स्तरावर ओळख याची माहिती दिली. नंतर जिल्हास्तरीय बैठक यांच्या तारखा, प्रत्येक ठिकाणी अभ्यास वर्ग घेण्यात यावा, येणारी जनगणना, त्यातील जनजातीची भूमिका काय, तसेच सोशल मीडिया प्रमुख

ठरवणे इ. गोष्ठीची माहिती दिली. डॉक्टर कार्तिक आवारे यांनी सांगितलेलं जनजातीच्या उत्कर्षाची बाजू जोपर्यंत पूर्णतः पुरी होत नाही तोपर्यंत आपण त्याचा पाठलाग करायला हवा, भोर छात्रावास बांधण्याचे काम सुरु क्वावे असेही ते पुढे म्हणाले.

सध्या बरीच कामे इंटरनेट वर केली जातात. फेसबुक, ट्रिटर द्वारे प्रचार केला जातो. त्याचे पण मार्गदर्शन केलं जातं.

प्रांत बैठकीत आलेल्या प्रत्येक नगराने आपल्या कार्याचा आढावा सांगितला. काही वेगळे कार्य केले असल्यास ते पण सांगितले. जसे की संपर्क वाढविण्यासाठी रक्खाबंधन – पोलीस चौकीत, उद्यानात, इंडस्ट्रीत जाऊन करणे, अनाथालयाला भेट, स्वच्छता

कर्मचाऱ्यांशी संपर्क, हाँस्पिटल स्टाफला भेटणे वगैरे. ह्यावेळी शेंडी ता. अकोले येथे चालणाऱ्या आरोग्य सेवा केंद्रात सेवाभावी डॉक्टरची प्रकषणी आवश्यकता आहे हे पण निवेदन आले.

नंतर एक हद्य सोहळा झाला. आपले श्री. नागेशजी सेवानिवृत्त झाल्यावर पूर्ण वेळ कार्यासाठी सौ. रेखाताईसह, छत्तीसगड येथील भिलई येथे जाणार आहेत. त्यानिमित्त त्यांचा कौतुक सोहळा केला गेला. तेव्हा शरदजी शेळके यांनी नागेशजी आणि रेखाताई यांनी त्यांना केलेल्या मदतीबद्दलचा अनुभव सांगितला. भोजनोत्तर बैठक संपन्न झाली.

- कीर्ती देशपांडे मो.: ९४२३०३२२२४

- अंजली गंधे मो.: ९८५०८४४५७४)

बस्तरचा सिंह : वीर बाबूराव शेडमाके

(जयंती, जन्म : १२ मार्च १८३०

१८५७ च्या स्वातंत्र्यसमरात अनेक जनजाती वीरांनी बलिदान दिले. त्यांच्या कथा भारताच्या निरनिराळ्या प्रांतात आजही जनजाती बंधू अत्यंत अभिमानाने सांगतात. बस्तरच्या भागात ‘बाबूराव शेडमाके’ यांची ही कथा अशीच सुप्रसिद्ध आहे. त्यांचा जन्म १८३० मध्ये चंद्रपूर जिल्ह्याच्या, घोटगाव येथील एका जमीनदार घराण्यात झाला. बालपणातच त्यांनी तलवार तसेच भाला चालविण्याचे शिक्षण घेतले.

गोंडवानाचे राजे शंकरशहा, रघुनाथ शहा तसेच जनजाती क्रांतीवीर नारायण सोनाखाम यांना त्यावेळी इंग्रजांनी तोफेच्या तोंडी दिले होते. इंग्रजांच्या या कृत्याची बाबूरावांना मनस्वी चीड आली. क्रांतिकारकांच्या मृत्यूचा सूड घेण्याचा त्यांनी विडा उचलला.

आपल्या घोटगावच्या गढीत त्यांनी ‘जनजातीय समाजाचे’ सैन्य गठीत करून, त्यांना देशभक्तीचे धडे दिले. मातृभूमीच्या मुक्तीसाठी त्यांना प्रेरित केले. त्यानंतर त्यांनी राजगडच्या नांदगाव घासली या परगण्यात, इंग्रज सेनापती क्रिकटन याची जेथे छावणी

मृत्यु : २१ ऑक्टोबर १८५८)

होती तिच्यावर २३ मार्च १८५८ रोजी हल्ला चढवला. कित्येक इंग्रज मारले गेले, क्रिकटन पराभूत होऊन जीव वाचवण्यासाठी अक्षरशः चंद्रपूरला पळून गेला. बाबूराव शेडमाके यांना विजयामुळे खूप धनही मिळाले ते त्यांनी गरिबांना वाटून दिले.

इंग्रजांनी शेडमाके यांचा हा उठाव मोडून काढण्यासाठी नागपूरवरून अधिक सैन्यबळ बोलावले. शेडमाके यांनीही आपले सामर्थ्य वाढवले. अडपळी चे जमीनदार व्यंकटेश शेडमाके आपले सैन्य घेऊन बाबूरावांना येऊन मिळाले. तरीही घोडच्या किल्ल्यात इंग्रजांनी बाबूराव शेडमाके यांना घेरले, त्यांनी जिद्दीने प्रतिकार केला, येथेही इंग्रजांना हार पत्करावी लागली. परंतु शेवटी इंग्रजांनी देशद्रोहांना आमिष दाखवून फितुरी घडवली व कपटाने ब्रिटिश सैन्याने शेडमाके यांना अटक केली.

२१ ऑक्टोबर १८५८ रोजी गोंडवानाच्या या शूर जनजाती स्वातंत्र्यवीराला चंद्रपूरच्या कारागृहात फाशी देण्यात आले. अशा या थोर स्वातंत्र्य सैनिकाला आज त्यांच्या जयंती निमित्त विनम्र अभिवादन!!!

ફોન નંબર: +91 98222 44444 | ઈમેઇલ: info@jnjk.org.in | વેબસાઈટ: www.jnjk.org.in

શ્રી. હર્ષ ચૌહાન - જનજાતી આયોગાચે નવે રાષ્ટ્રીય અધ્યક્ષ

ભારત સરકારચ્યા જનજાતી મંત્રાલયાદ્વારા શ્રી. હર્ષ ચૌહાન યાંચી નુકટીચ 'જનજાતી આયોગાચે નવે રાષ્ટ્રીય અધ્યક્ષ' યા પદાવર નેમળ્ણૂક ઝાલી.

ઇંદ્રચે રહિવાસી શ્રી. હર્ષજી પ્રસિદ્ધ સામાજિક કાર્યકર્તા, ચિંતક આણિ જનજાતી વિષયાચે અભ્યાસક આહેત. શ્રી. હર્ષજી યાંચે ઉચ્ચ પદવીચે શિક્ષણ આયાયટી મધ્યે ઝાલે આહે. જવળ જવળ ગેલી ૩૫ વર્ષે તે સામાજિક કાર્યકર્તા યા નાત્યાને જનજાતી ક્ષેત્રાત કાર્યરત આહેત. જનજાતી સંબંધાત અનેક વિષયાંચા ત્યાંની બારકાઈને અભ્યાસ કેલા આહે. મધ્યપ્રદેશ મધીલ ઝાબુઆ જિલ્હાત શિવગંગા અભિયાનાંતર્ગત જલસંવર્ધન સંબંધાત જે મોઠ્યા પ્રમાણાવર પરિવર્તન ઝાલે આહે, ત્યા કાર્યાત સુરૂવાતીપાસુન ત્યાંચા સહભાગ આહે. વનવાસી કલ્યાણ આશ્રમ આણિ જનજાતી સુરક્ષા મંચાચે તે કાર્યકર્તા વ માર્ગદર્શક આહેત.

નુકટીચ એકા ચંનલ વર 'શાખિસ્યત' યા કાર્યક્રમાત ચંદ્રભાન સિંગ ભદ્રારિયા યાંની, શ્રી. હર્ષ ચૌહાન યાંચી ઘેતલેલી મુલાખત ઝાલી. ત્યાચા હા વૃત્તાંત.

શ્રી. હર્ષજી યાંના જનજાતી સમુદ્દ્રાયાસાઠી કેલેલ્યા કામાચા મોઠા અનુભવ આહે. દીર્ઘકાળ યા ક્ષેત્રાત તે કાર્યરત આહેત. નુકટીચ ત્યાંચી જનજાતી આયોગાચે નવે રાષ્ટ્રીય અધ્યક્ષ યા પદાવર નેમળ્ણૂક ઝાલી આહે. મુલાખતીલા સુરૂવાત કરતાના શ્રી. ભદ્રારિયા યાંની ત્યાંના વિચારલે કી હે પદ સ્વીકારલ્યાવર આત્તા સરકારચી જુની ધોરણ આણિ નીતી યા બાબત આપલે કાય મત

શ્રી. હર્ષ ચૌહાન

આહે. હી ખૂપ મોઠી જબાબદારી આહે વ હે કામ ચાંગલ્યા રીતીને પુઢે નેણ્યાસાઠી મી ખૂપ ઉત્સુક આહે. જુન્યા સરકારી ધોરણાંબાબત પરત વિચાર કરણે આવશ્યક વાટતે કારણ હી નીતી, હે નિયમ ઠરવિણારે અધિકારી હે સર્વ સાધારણતા: શહરી વ સુશિક્ષિત વર્ગાત્મક આલેલે અસતાત. જનજાતી સમુદ્દ્રાયાબરોબર ત્યાંચા પ્રત્યક્ષ પરિચય નસતો. યાબાબત ત્યાંચે

જ્ઞાન પુસ્તકી જ્ઞાનાવર વ એકંદર જનમાનસાત આદિવાસીંબદ્દલ જે ચિત્ર ઉથે કેલે ગેલે આહે ત્યાવર અવલંબૂન અસતે. ત્યામુલે યા કામાબાબત ત્યાંચી ઇચ્છા વ દૃષ્ટિકોન ચાંગલા અસલા તરી યોગ્ય ધોરણે ઠરવતા યેત નાહીત અસે મળા વાટતે. ઇંગ્રજ રાજવટીત ત્યાંની સુદ્ધામ સમાજાત દરી નિર્માણ કરણ્યાસાઠી જી ધોરણે આખલી હોતી ત્યા અનુસાર જનજાતી સમાજ હા અતિશય અસંસ્કૃત, અસભ્ય, ચિત્રવિચિત્ર કપડે ઘાલણારા આહે અસે ચિત્ર નિર્માણ કેલે હોતે. પરદેશાત ત્યાંના જે રાજકારણ વ ધર્માત્માર કરણ્યાચે પ્રયત્ન કરાયચે હોતે ત્યાસાઠી ત્યાંની અસે કેલે વ હોલિવુડ મધીલ સિનેમાંની તસેચ ચિત્ર જગાપુદે આણલે. દુર્દેવાને ભારતાતીલ સિનેસૃષ્ટીને ત્યાંચે અનુકરણ કેલે. પ્રત્યક્ષાત ભારતાતીલ આદિવાસી સમુદ્દ્રાય કિતી વેગળા આહે, સુસંસ્કૃત આહે ત્યાંચે રિતીરિવાજ કિતી ચાંગલે આહેત હે જાણૂન ઘ્યાયચા પ્રયત્ન સુદ્ધા કેલા નાહી. શક્ષણિક ક્ષેત્રાત પણ યા સત્ય માહિતીચા અભાવ દિસૂન યેતો. અંથરોપોલોજી હા વિષય શિક્ષિતાના હે શિક્ષણ આધુનિક આહે અસે સાંગત ચુકીચ્યા ગોષ્ઠી શિક્ષણાલ્યા ગેલ્યા વ આપલ્યા સમાજાત

જશપુર છાત્રાવાસ.. ના રૂપ મેં

વનવાસી કલ્યાણ આશ્રમ કે કાર્ય કી જિસે ગંગોત્રી કહા જાતા હૈ એસા જશપુર કા કેંદ્ર. ૧૯૫૨ મેં વનયોગી બાલાસાહેબ દેશપાંડે જી ને ઇસી જશપુર મેં એક છોટે સે છાત્રાવાસ કે માધ્યમ સે કલ્યાણ આશ્રમ કી નીંવ રહ્યી થી। ઉસી વિચાર, ઉસી પ્રેરણ ઔર ઉસી સ્વરૂપ કો કાયમ

રહ્યે હુએ જશપુર છાત્રાવાસ કા ભવન આજ ના રૂપ મેં સબકે સામને આયા હૈ. જશપુર નગર કે કાર્યકર્તા, એવં હિતચિતકોને સહયોગ સે બને ઇસ ના ભવન કા રવિવાર, દિનાંક ૧૪ ફરવરી કો વિધિવત પૂજન કર વાસ્તુ પ્રવેશ હુએ।

रुढ झाल्या. एवढी वर्ष जी शिक्षण पद्धती अस्तित्वात आहे त्यात बदल होणे आवश्यक आहे व आता नवीन एज्युकेशन पॉलिसी लवकरच अस्तित्वात येईल तेव्हा ही समस्या दूर होण्यास मदत होईल. चुकीचे शिक्षण मिळाल्यामुळे समाजात काही लोक याला लायबिलिटी (liability) समजतात. खेरे तर आपल्या देशाचा हा मोठा असेट (asset) आहे. एवढा समृद्ध संस्कृतिक वारसा मिळालेला जनजाती समुदाय कफ्त भारतातच आहे.

यानंतर हर्षजी यांना एक प्रश्न विचारला होता की हा समाज एवढा अशिक्षित आहे, शिक्षण कमी आहे म्हणून रोजगार नाही म्हणून पलायन करण्याची वृत्ती आहे. मनरेगा योजनेचा सर्वांत जास्त फायदा जनजाती समाजाला मिळणे अपेक्षित होते पण तसे झाले नाही. याला भ्रष्टाचार याशिवाय अजून काय कारणे आहेत? सध्याच्या परिस्थितीत स्वतःच्या हक्कांसाठी हिरीरीने,

संघर्ष करत लढण्याची जी वृत्ती समाजातील इतर वर्गात दिसते तशी जनजाती समुदायात दिसत नाही कारण हा समुदाय वृत्तीने अतिशय संकोची आहे व बुजरा आहे, पण घटनाकारांनी त्यांचा हा स्वभाव विशेष shyness ओळखून त्यासाठी वेगवेगळ्या तरतुदी केलेल्या आहेत. पाचवी अनुसूची व सहावी अनुसूची याचा जनजाती समुदायाला नक्कीच फायदा होईल. शिक्षण क्षेत्रात या समुदायासाठी त्यांना अनुकूल असा काही बदल करणे पण मला आवश्यक वाटते असे श्री. हर्षजी म्हणाले.

पुढील प्रश्नाला उत्तर देताना श्री. हर्षजींनी सांगितले की आदिवासी हिंदू आहेत का नाहीत, याबद्दलचा वाद जुना आहे, राजकीय आहे, याचे उत्तर पुढील काळात जनजाती समुदाय स्वतः देईल असे वाटते.

संकलन : मोहिनी पाटणकर

मा. दत्तात्रेय होसबोले

मा. दत्तात्रेय होसबोलेजी यांची राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाचे सरकार्यवाह (महासचिव/जनरल सेक्रेटरी) पदी नेमणूक केल्याबद्दल ज.क.आ.च्या कार्यकर्त्याच्या वर्तीने खूप अभिनंदन आणि शुभेच्छा.

मा. दत्तात्रेय होसबोले यांचा जन्म १/१२/१९५५ रोजी कर्नाटकच्या शिमोगा जिल्ह्यातील सोराबा तालुक्यात झाला. त्यांनी इंग्रजी विषयात पदव्युत्तर शिक्षण घेतले आहे. होसबोलेजी १९६८ मध्ये वयाच्या १३ व्या वर्षी संघाचे स्वयंसेवक झाले. १९७२ मध्ये ते अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषदेशी जोडले गेले. पुढची १५ वर्षे ते परिषदेचे अखिल भारतीय संघटन मंत्री होते. १९७५-७७ मध्ये झालेल्या जयप्रकाश यांच्या आंदोलनात ते सक्रीय सहभागी होते आणि जवळजवळ पावणेदोन वर्षे ते 'मीसा' अंतर्गत तुरुंगात होते. तुरुंगात असताना त्यांनी दोन हस्तलिखित बातमीपत्रांचे संपादनसुद्धा केले होते. १९७८ मध्ये ते विद्यार्थी परिषदेचे नागपूर नगर संपर्क प्रमुख म्हणून पूर्णवेळ कार्यकर्ता होते. होसबोलेजींनी विद्यार्थी परिषदेत असताना अनेक दायित्व स्वीकारून ती यशस्वीपणे पार पाडून त्यांनी परिषदेचे राष्ट्रीय संघटन मंत्री हे पदही भूषविले.

गोहाटी येथील युवा विकास केंद्राच्या संचालनात त्यांची महत्वाची भूमिका होती. अंदमान, निकोबार द्वीप समूह आणि पूर्वोत्तर भारतात विद्यार्थी परिषदेच्या कार्याचा विस्तार करण्यातसुद्धा त्यांचा महत्वाचा सहभाग होता.

होसबोलेजींनी नेपाळ, रशिया, इंग्लंड, फ्रान्स आणि अमेरिका या देशांचे दौरे केले होते. संपूर्ण भारताला त्यांनी अनेक वेळा प्रदक्षिणा घातली आहे. आताच काही दिवसापूर्वी नेपाळमध्ये झालेल्या भीषण भूकंपानंतर ते संघाने पाठवलेलो मदतसामग्री घेऊन ते त्या चमूचे प्रमुख म्हणून नेपाळला गेले होते आणि तिथे अनेक दिवस त्यांचे सेवाकार्य चालू होते. सन २००४ मध्ये त्यांची अखिल भारतीय सह बौद्धिक प्रमुख निवड झाली. त्यानंतर २००८ पासून ते सहसरकार्यवाह म्हणून कार्यरत आहेत.

दत्तात्रेय होसबोलेजी आपली मातृभाषा कानडी व्यातिरिक्त इंग्रजी, हिंदी, संस्कृत, तमिळ, मराठी इ.अनेक भारतीय आणि परदेशी भाषांचे ते मर्मज्ञ विद्वान आहेत. ते 'असीमा' या लोकप्रिय कानडी मासिकाचे संस्थापक-संपादक आहेत.

मा. दत्तात्रेय होसबोलेजी यांचे पुनश्च अभिनंदन !!!

जागतिक महिला दिन

सर्व महिलांना आजच्या दिवसाच्या खूप खूप शुभेच्छा. महिला दिन का आणि कधी पासून साजरा करतात. रशियातून अमेरिकेत स्थलांतरित झालेल्या या बाईमुळे जागतिक महिला दिन साजरा होतो.. वाचा त्यांचं कार्य काय आहे.

थेरेसा सर्बर माल्कल!

एखादा दिवस साजरा करण्यामागे नेमके काय कारण आहे, त्याचा इतिहास काय आहे, हा पायंडा कुणी पाडला हे जाणून घेणे महत्वाचे असते. जर ही माहिती तुम्हाला असेल तर तो दिवस साजरा करण्याचा आनंद द्विगुणित होतो. आता आजच्या जागतिक महिला दिनाचेच उदाहरण घ्या ना.. सर्वांना माहीत आहे की ८ मार्चला महिला दिन आहे, पण याची सुरुवात थेरेसा सर्बर माल्कल या महिलेने केली हे कुणालाच माहीत नाही. दुर्दैवाने थेरेसा आज विस्मृतीत गेल्या आहेत. चला तर मग आजच्या दिवसाचे निमित्त साधून आपण त्यांची ओळख करून घेऊया

थेरेसा यांचा जन्म १ मे १८७४ ला रशियातल्या बार नावाच्या शहरात एका ज्यू परिवारात झाला. जन्मापासूनच ज्यू विरोधी वातावरणात वाढलेल्या थेरेसा यांना आणि त्यांच्या परिवाराला रशियाच्या त्झार राजवटीत प्रचंड त्रास सहन करावा लागला. त्यामुळं अनेक कुटुंबे तिथून स्थलांतर करून अमेरिकेत गेली. त्यात थेरेसा यांचेही कुटुंब होते. १८९१ साली अमेरिकेत दाखल झाल्यावर थेरेसा यांनी इतर ज्यू लोकांप्रमाणे चरितार्थासाठी मिळेल ते काम केले. प्रथम एका बेकरीमध्ये, नंतर एका कपड्यांच्या कारखान्यात त्यांना काम मिळाले. त्यांचा मूळ स्वभाव चळवळ्या आणि बंडखोर असल्याने त्यांचे लक्ष कामगार स्नियांच्या प्रश्नांकडे वेधले गेले. थेरेसा फक्त प्रश्न बघून गप्प बसणाऱ्या महिला नव्हत्या, त्या प्रश्न सोडवण्यासाठी काय करता येईल याचा विचार करू लागल्या आणि त्यातूनच कामगार स्नियांच्या संघटनेची निर्मिती त्यांनी केली. या स्त्री संघटनेतून स्थलांतरित कामगार स्नियांचा

आवाज उठवण्याचे काम त्या करू लागल्या.

लवकरच त्यांच्या असे लक्षात आले की, फक्त संघटना चालवून भागणार नाही. महिलांना पुरुषांच्या समान हक्क घेवे असतील तर राजकारणात उत्तरण्याशिवाय पर्याय नाही हे त्यांनी ओळखले. आता त्यांनी कामगार स्नियांच्या प्रश्नांसोबतच एकंदरीत स्त्री-पुरुष समानतेवरही लक्ष केंद्रित केले. सोशालिस्ट पार्टीमध्ये प्रवेश करून त्यांनी राजकारणात शिरकाव करून घेतला. त्यावेळी सोशालिस्ट पार्टी ही एकमेव अशी पार्टी होती ज्यात महिलांना प्रवेश मिळत असे. आम्ही स्त्री-पुरुष भेदभाव करत नाही असं त्यांचं ब्रीदवाक्य होतं. यामुळे थेरेसा सोशालिस्ट पार्टीकडे आकर्षित झाल्या होत्या. परंतु दुर्दैवाने लवकरच त्यांना सत्य समजले की पार्टीचा नारा फक्त दिखाऊ स्वरूपाचा होता. निर्णय घेण्याच्या प्रक्रियेत महिलांना नगण्य स्थान मिळत असे. थेरेसा यांनी यामुळे निराश न होता असे ठरवले की, पार्टी न सोडता आपली समांतर विचारधारा चालवून आपले ध्येय साध्य करायला हवे. त्यांनी सोशालिस्ट महिलांची एक वेगळी चळवळ सुरु केली आणि महिलांसाठी राजकारणात एक वेगळे स्वतंत्र व्यासपीठ असायला हवे असे जोरदार मत मांडले.

शेवटी सोशालिस्ट पार्टीने त्यांचे म्हणणे मान्य केले आणि अमेरिकेच्या इतिहासात प्रथमच महिलांसाठी वेगळे डिपार्टमेंट बनवण्यात आले. त्याच्या अध्यक्षपदी थेरेसा विराजमान झाल्या. त्या काळी ही गोष्ट अजिबात सोपी नव्हती! एक तर महिला, त्यात अमेरिकेबाहेरील स्थलांतरित कामगार ही एका नव्या पर्वाची सुरुवात होती!

या पदावर बसून थेरेसा यांनी महिलांच्या हक्कासाठी लढा दिला. त्यातलाच एक हक्क म्हणजे महिलांना मतदानाचा अधिकार! तोपर्यंत अमेरिकेत महिलांना मतदानाचा अधिकार नव्हता. तो मिळायलाच हवा हा मुद्दा थेरेसा यांनी सर्वांसमोर मांडला आणि बेरेच प्रयत्न करून त्यासाठी समर्थन मिळवले. या सोबतच महिलांचे

अनेक प्रश्न त्यांनी यशस्वीपणे हाताळले. महिलांमध्ये शिक्षणाविषयी जागरूकता निर्माण केली.

थेरेसा यांनी जगाचे लक्ष महिलांच्या समस्यांकडे वेधले जावे म्हणून एक कल्पना मांडली. वर्षातला एक दिवस ‘महिला दिन’ म्हणून साजरा व्हावा हीच ती कल्पना सोशालिस्ट पार्टीने त्यांना या बाबतीत साथ दिली आणि अमेरिकेत पहिला ‘राष्ट्रीय महिला दिन’ १९०९ साली २८ फेब्रुवारी रोजी साजरा झाला. ही कल्पना नंतर युरोपियन देशांमध्ये सुद्धा पसरली आणि नंतर जगभरात लोकप्रिय झाली. आज सर्वानुमते जगभरात एकाच दिवशी म्हणजे ८ मार्च रोजी ‘जागतिक महिला दिन’ साजरा होतोय या मागे मूळ कारण थेरेसा

सर्बर माल्कल या आहेत.

थेरेसा माल्कल यांचे १७ नोव्हेंबर १९४९ मध्ये निधन झाले. एक स्थलांतर होऊन अमेरिकेत आलेली मुलगी ते अमेरिकेच्या राजकारणातील बलशाली महिला असा त्यांचा थक्क करणारा प्रवास होता. त्यांचे निधन झाल्यावर हळू हळू लोक त्यांना विसरले. आज आपण महिला दिन साजरा करतो, पण थेरेसा यांचा उल्लेख कुठेही होत नाही हे दुर्दैवी सत्य आहे.

जागतिक महिला दिनाच्या सर्वांना शुभेच्छा आणि थेरेसा माल्कल यांना सलाम!

- इंटरनेटवरून संकलित

महिला दिन कळ्हाड शाखा

शाखेने १० मार्च २०२१ रोजी जागतिक महिला दिन ऑनलाईन पद्धतीने साजरा केला. सबडिस्ट्रिक्ट हॉस्पिटल कराड व कृष्णा हॉस्पिटल येथील ७० महिला कोविड योध्यांचा, त्यानिमित्त पुस्तके देऊन सत्कार करण्यात आला. त्यामध्ये डॉक्टर्स, नर्सिंग स्टाफ, अड्वेण्डन्ट, क्लार्क, डाएटीशीयन, फार्मासिस्ट, एक्सरे, टेक्नीकल अशा विविध विभागातील महिलांचा समावेश होता.

सबडिस्ट्रिक्ट हॉस्पिटल मधील डॉक्टर शीला खैरमोडे, तसेच कृष्णा हॉस्पिटल मधील डॉक्टर सौ. अरपणा पतंगे व डॉक्टर सौ. कांचन विंगकर यांनी आपले अनुभवकथन केले. त्यामध्ये त्यांनी कोरोना संसर्गाचा धोका पत्करून केलेले काम, मानसिक, भावनिक आंदोलने, कुटुंबियांची वाटणारी काळजी, पिपिई किट मध्ये वावरण्याचा भयानक त्रासदायक अनुभव, कचित वाळीत टाकल्यासारखी वागणूक असे अनेक अनुभव सांगितले. माणुसकीचे उदात्त दर्शन घडवणारे काही प्रसंग सांगितले.

कृष्णा हॉस्पिटलने आपल्या उपचार पद्धतीने मृत्यूदर कमी राखण्यात मोठे यश मिळवले. त्यामुळे त्यांची उपचार पद्धती इतर काही हॉस्पिटलनीही

अनुसरली. तसेच कोरोनातून बरे झालेल्या रुग्णांनी पुढे काय काळजी घ्यायची त्याचे मार्गदर्शन कृष्णा मध्ये होते, असे सांगितले. कॉटेज हॉस्पिटल मध्ये सकाळी ९ ते संध्याकाळी ५ यावेळेत येऊन लस घेऊन जाण्याचे आवाहन डॉक्टर खैरमोडे यांनी केले. सर्व वक्त्यांचे अनुभव ऐकून श्रोत्यांची मने हेलावली.

कोरोना योद्ध्यांबद्दल अपार आदर मनात दारून आला. कळ्हाड, सातारा, फलटण, इचलकरंजी, कोल्हापूर, सांगली, दौँड, अशा विविध ठिकाणाहून श्रोत्यांनी कार्यक्रम ऐकला. कार्यक्रमात गीतगायन सौ. आसावरी महाजन, प्रास्ताविक सौ. प्रतिभा ताम्हनकर, सूत्रसंचालन सौ. रेखा फणसळकर, वक्त्यांचा परिचय सौ. नीला उमराणी व डॉक्टर सौ. अंजनी शाह, वक्त्यांचा सत्कार सौ. अदिती करंदीकर, सौ. अर्चना चिकुर्डेकर, सौ. शिवानी कलबुर्गी व संध्या भिंगारे यांनी केला. आभार सौ. मीना लिमये यांनी मानले व कार्यक्रमाची सांगता झाली.

- डॉक्टर सौ. अंजनी शाह
अध्यक्ष,
वनवासी कल्याण आश्रम
कळ्हाड शाखा

प्रांत महिला बौद्धिक वर्ग

प्रांत महिला कार्यकर्ता बौद्धिक वर्ग दिनांक १२ मार्च २०२१ रोजी मा. सौ जास्वंदाताई दररो, विदर्भ प्रांत महिला कार्य प्रमुख, यांनी घेतला. त्यांचा विषय होता ‘कल्याण आश्रमाच्या कार्यातील अनुभव’. त्यांनी सर्व महिलांना महिला दिनाच्या शुभेच्छा देऊन कार्य करताना आलेले अनुभव सखोल पद्धतीने सांगितले. त्या म्हणाल्या, मी वनवासी महिला म्हणून या कार्यामध्ये आले. बालसंस्कार वर्ग चालू केला. माझ्या गावात शासनाची शाळा नव्हती. गावात रस्तासुद्धा नव्हता. मुले आपल्या आई वडिलांबरोबर शेतात जायची. इकडे तिकडे फिरायची. अशा मुलांना गोळा करून वर्ग सुरु केला. गावातील लोकांनी मला खूप प्रतिसाद दिला. सुरुवातीला ५ ते ६ मुले येऊ लागली. याचे प्रशिक्षण मला आनंदवन, वरोरा, येथे मिळाले. या प्रशिक्षणातून मला मार्गदर्शन व प्रेरणा मिळाली. याच दरम्यान माझा विवाह झाला. माझे पतीसुद्धा कल्याण आश्रमाचे कार्यकर्ते आहेत. सन १९९६ ते २००० पर्यंत संस्कार वर्ग चालवले. नंतर अभ्यास वर्गाला मी जाऊ लागले. तेथे मला बौद्धिक ज्ञान मिळाले. मलाही जाणवले की आपणही हे काम करू शकतो. आपल्या समाजासाठी आपण हे काम केले पाहिजे. आम्ही दोघेही पूर्णवेळ काम करू लागलो. मासिक बैठका होऊ लागल्या. त्या बैठका छात्रावासात घेत असत. तेथे मला राहावे लागे, त्यामुळे मला त्या मुलांची दिनचर्या समजली व मग

मलाही समजले की कल्याण आश्रम नुसते संस्कारवर्ग चालवत नाही, तर इतरही खूप आयाम चालवत आहेत. मग आम्ही सहा महिने अहिरे या गावी राहिलो. तिथे कामाची जबाबदारी वाढली, त्याचप्रमाणे आम्ही जिल्हा यवतमाळ मधील मालेगाव येथे दोघेही राहायला आलो. माझ्याबरोबर नेहमी प्रवासात निलीमाताई असत. त्यांच्या सोबत ५ किमी.चा प्रवास पायी होत असे. तेथेही संस्कार वर्ग चालू केले व तेथे कल्याण आश्रमाची माहिती सांगून काही महिला कार्यकर्त्या तयार केल्या. याच वेळेस ठमाताईनी संमेलनाचे आयोजन केले. ठमाताईच्या भजनामुळे व भाषणामुळे कार्यकर्त्या मिळू लागल्या. पुढे मला अकोट जिल्हा प्रमुख म्हणून काम दिले. कल्याण आश्रमाची संस्कृती आणि परंपरा कार्यकर्त्यांना समजत गेल्या आणि त्यामुळे माझी कामेही वाढत गेली. गडचिरोली जिल्हा म्हटले की नक्षलवाद आला, पण ते तसे नाही. मी गडचिरोली जिल्हाचीच राहाणारी आहे. तेथे काम म्हटले तर कठीण पण आहे आणि सोपे सुद्धा आहे. वनवासी क्षेत्रामध्ये लोकांच्यात मिळून मिसळून काम केले, त्यांना समजावून घेतले, त्यांच्या अडचणी व समस्या सोडवल्या म्हणजे काम करणे सोपे जाते. माझे पती जिल्हा संघटन मंत्री होते व त्याच वेळेला मीही छात्रावासाची प्रमुख म्हणून जबाबदारी घेतली होती. छात्रावास चालू केले, पण प्रथम तीनच विद्यार्थी होते. नंतर वाढत गेले. एकदा

धाबापाडा, शिरपूर

धाबापाडा, शिरपूर येथील शबरी सेवा समितीचा हा एक अभिनव उपक्रम असून लोकांची पाणी पिण्याची सोय झाली आहे. सध्याच्या कडक उन्हाळ्यात थंडगार पाणी लोकांची तहान भागवत आहे. आपण बंधरे बांधले, अनेक विहीरी बांधल्या, बोअर वेल करून दिल्या, पंप दिले, पाईप दिले. शेतीला पाणी दिले, गावाला पाणी दिले, गुरे-ढोरे, पशू-पक्षी यांना पाण्याची सोय उपलब्ध करून दिली.

धाबा पाडा येथे थंडगार पाण्याची पाणपोई सुरु करून तहानलेल्या वाटसरूचा आत्मा शांत करीत आहोत. ही पाणपोई १५ जून पर्यंत सुरु राहील. स्थानिक ग्रामस्थ श्री. खुमानसिंग पावरा यास थोडे मानधन देऊन ही पाणपोई सुरु केली आहे.

– प्रमोद करंदीकर
शबरी सेवा समिती
मो.: ९९२०५१६४०५

असेच कामाच्या निमित्ताने महिलांना भेटण्यासाठी प्रवास करायचे ठरले. आम्ही प्रवास टू व्हीलरवर करत होतो. प्रवासात, ‘थांबा, थांबा पुढे जाऊ नका,’ असा आवाज आला. पण त्याकडे आम्ही दुर्लक्ष केले. तरीही आवाज येतच होता. मग आम्ही थांबायचे ठरवले. तिथे जवळच अर्ध्या किलोमीटरवर नक्षलवादी व पोलीस यांच्यात फायरिंग चालू होते. त्यात आपले सतरा जवान शहीद झाले होते. आम्ही थांबलो नसतो तर त्या दिवशी सर्व काही संपले असते. पण वनवासी कल्याण आश्रमाचे काम ईश्वरीय आहे. ईश्वर आमच्या पाठीशी धावून आला याची प्रचीती आली. पण त्या सतरा जवानातील एक जवान आपल्या छात्रावासातील होता. एक वर्षापूर्वीच तो नोकरीला लागला होता. त्याचे प्रशिक्षण पूर्ण होऊन गडचिरोलीला पोस्टिंग झाले होते आणि नोकरीचा त्याचा पहिलाच दिवस होता. खूप वाईट वाटले. नेहमी

भेटणारा वा बोलणारा विद्यार्थी आज शहीद झाला होता. असे प्रवासातील अनुभव होते.

मी माडिया भाषा शिकले, त्यामुळे त्या लोकांच्यात मिसळून मला काम करता आले. भामरागड येथून अहिरीला जिल्हा संमेलन घेण्याचे ठरवले. संमेलनामध्ये प्रत्येक तालुक्यामधून महिला आणायच्या होत्या. त्याप्रमाणे महिलांशी बोलून वेळ ठरवून घेतली. सर्व महिला वेळेवर हजर झाल्या. एकूण १४४ महिला होत्या. ज्या महिला कधीही घर सोडून बाहेर पडलेल्या नव्हत्या, अश्या सर्व महिला कल्याण आश्रमाशी जोडल्या गेल्या. असे २५ वर्षे माझे काम चालू आहे. असे अनेक अंगावर शहारे आणणारे अनुभव त्यांनी सांगितले.

– उषा भालेराव
(मो.: ९४२०७२४४८५)

महिला दिन, इचलकरंजी

शुभ शकुनांचे तोरण तू, मांगल्याचे औक्षण तू।

अशा शब्दांत स्त्रीला गौरविले जाते. अमेरिकीतील न्यूयॉर्क येथे १९०८ साली महिला कामगार, ‘श्रीमती तेरेसा सर्बर माल्कल’ यांनी आपल्या हक्कांच्या मागण्यांसाठी जो संघर्ष केला त्याची आठवण म्हणून ८ मार्च हा महिला दिन साजरा केला जातो. इचलकरंजी कल्याण आश्रम शाखेच्या वतीने दि. १४ मार्च रविवार रोजी महिला आरोग्य दिन व जागतिक महिला दिन साजरा करण्यात आला. ‘नारी हूं मैं’ या पद्याने कार्यक्रमाला सुरुवात झाली. या दिनाचे औचित्य साधून इथल्या ज्येष्ठ कष्टकरी व प्रसिद्धी परानमुख महिलांचा सत्कार करण्यात आला. दानदात्या डॉ. सौ. राधिका कुलकर्णी, आई नर्सिंग व मॅटर्निटी होम, यांना प्रमुख पाहुणे म्हणून बोलावण्यात आले होते. पन्नाशी नंतरच्या महिला व त्यांच्या आरोग्यविषयक समस्या व उपाय यावर मार्गदर्शन करताना त्या म्हणाल्या, समतोल व वेळेवर आहार घ्या, चालणे नियमित ठेवा, ताजे अन्न खा. मधुमेह व वजन कमी करण्यासाठी दिक्षित पॅर्टनचा अवलंब करा. शरीर हे एक यंत्र आहे,

त्याला जितकं चालवाल, गती द्याल तेवढं ते कार्यक्षम राहाते, अन्यथा आपल्यालाच ओझं होऊन जाते. रजोनिवृत्ती व त्यानंतरच्या काळात महिलांनी पुढील आयुष्यभर कॅल्शियम व बी व्हिट्मिन नियमित घेणे आवश्यक आहे. महिलांनी विचारलेल्या आरोग्य विषयक प्रश्नांचे त्यांनी शंका निरसन केले.

तसेच सर्व कार्यकर्त्यांची पद्य पाठांतर स्पर्धा घेण्यात आली. त्याला उत्तम प्रतिसाद मिळाला. आपल्या कार्यकर्त्यांच्या अंगी असलेल्या सुस गुणांचे कौतुक केले. त्यांनी तयार केलेल्या विविध प्रकाराच्या वस्तू जसे ‘मण्यांचे तोरण, महिरप, तुळशी वृदावन, समई, लहान बाळांचे कपडे, हलव्याचे दागिने, कापसाच्या वाती व फुलवाती यापासून तयार केलेले हार, कापडी पिशव्या व पर्सेस सुबक रीतीने मांडण्यात आल्या होत्या. पसायदानाने कार्यक्रमाची सांगता करण्यात आली.

– मधुरा खांडेकर, अध्यक्ष
– अलका दातार, सचिव

वनवासी कल्याण आश्रम, इचलकरंजी

जनजातीच्या पद्मश्री विजेत्या महिला

देश, धर्म आणि समाजाच्या उन्नतीसाठी योगदान देणाऱ्या सगळ्या मातृशक्तीला खूप शुभेच्छा !

काही दिवसांपूर्वीच भारत सरकारने पदम पुरस्कार घोषित केले. आनंदाची गोष्ट म्हणजे या पुरस्कारांमध्ये ७ जनजातीच्या महिलांना पद्मश्री पुरस्कारांनी सन्मानित केले आहे, जो भारताचा चौथ्या नंबरचा सगळ्यात प्रतिष्ठित नागरी सन्मान आहे. या सगळ्या कर्तृत्वशालिनी महिलांचा हा थोडक्यात परिचय.

१. कमला सोरेन (पश्चिम बंगाल) : पश्चिम बंगाल

येथील कोटलहाती खेड्यात मालडा पंचायतीमध्ये अनुसूचित जाती आणि जमारीची वस्ती आहे. तिथे गझोल नावाच्या खेड्यात कमला देवी यांचा आश्रम आहे. तिथे त्या गुरुमां म्हणूनच ओळखल्या जातात. त्या जनजाती समाजाच्या एक प्रतिष्ठित कार्यकर्त्या आहेत. आपला धर्म, संस्कृती आणि जनजाती परंपरा या बद्दल त्या जनजाती समाजाला जागृत करत असतात. तिथे वेगवेगळ्या देवी देवतांची देऊळे आहेत. त्या आश्रमाला मध्यभागी ठेवून त्यांचे समाजकार्य चालू आहे. त्या वनवासी कल्याण आश्रम, मालडाच्या सक्रीय सदस्य आहेत. त्यांनी पूर्ण राज्यात जे लोक हिंदू धर्म सोडून दुसऱ्या धर्मात गेले आहेत त्यातील काही लोकाना परत हिंदुधर्मात आणण्याचे काम केले आहे. पुरस्कार मिळाल्यामुळे त्यांना खूप आनंद झाला होता. या पुरस्कारामुळे त्यांना अजून उत्साहाने काम करण्याची प्रेरणा मिळाली असेही त्या म्हणाल्या.

२. बिरुबाला राभा (आसाम) : जादूटोणा व चेटूक इ.

अंधश्रद्धांच्या विरुद्धच्या पहिल्या लढ्यात खूपच अडचणी आल्या. मला लाठ्याकाठ्यांनी, धारदार शक्तींनी मारण्याचा प्रयत्न केला गेला. माझ्याकडून लिहून घेतलं गेलं की मी गावात परत पाऊल टाकणार नाही म्हणून. मला चपलांचा हार घालण्याचे पण प्रयत्न झाले. खूप धमक्या मिळाल्या. पण मी हार मानली नाही. आज जादूटोणा, चेटूक करणारे लोक माझे नाव घेतले की थरथर कापतात.

७२ वर्षांच्या बिरुबाला राभा जेव्हा हे सांगत असतात तेव्हा त्यांचा चेहरा साहस आणि आत्मविश्वासाने उजळू निघालेला असतो.

बिरुबाला राभा या एका जनजातीतून आलेल्या भारतीय समाजसुधारक कार्यकर्ती आहेत. त्या आसाम मधील जादूटोणा व चेटूक याच्याविरुद्ध अभियान चालवतात. त्यांची 'मिशन बिरुबाला' नावाची एक संस्था आहे. जी चेटूकाच्या नावाखाली महिलांना मारपीट करणे, त्यांची अवहेलना करणे याच्या विरुद्ध लोकांना सजग करते. आतापर्यंत त्यांनी ४० गावकच्यांचा जीव वाचवला आहे, त्यात जास्त करून महिलाच आहेत.

भारत सरकारी त्यांना सामाजिक कार्यातील सहयोगाबद्दल २०२१ मध्ये पद्मश्री पुरस्काराने सन्मानित केले आहे. त्याबद्दल त्या म्हणतात, पद्मश्री मिळाल्याबद्दल मला खूप आनंद झाला आहे. ह्यामुळे मी चालवलेल्या चेटूक विरोधी, अंधश्रद्धेच्या लढ्याला अजूनच बळ मिळेल. अशा प्रकारे मान्यता मिळाली की प्रशासन व बाकी लोकांचा पण चांगला सहभाग मिळतो. पूर्वी मी हे काम करायचे तेव्हा मला कोणाचीच मदत मिळायची नाही, पण जेव्हा २००५ मध्ये माझे नोबल शान्ति पुरस्कारासाठी नामांकन झाले, त्यानंतर मला पोलीस, प्रशासन, जनता ह्या सगळ्यांचीच मदत मिळायला लागली.

आसाम सरकार द्वारा 'चेटूक मारहाणीला थांबवणे व संरक्षण अधिनियम, २०१५' हा कायदा अंमलात आणण्यामध्ये त्यांचे खूपच महत्वपूर्ण योगदान आहे.

३. संगखुमी बुआलछुआक (मिझोराम) : संगखुमी बुआलछुआक यांना २०२१ चा पद्मश्री पुरस्कार जाहीर झाला आहे. त्या मिझोराम येथील ऐझवाल येथील सामाजिक कार्यकर्त्या आहेत. मिझोराम येथील महिला सक्षमीकरणात त्यांचा मोठा वाटा आहे. मिझोराम येथील स्त्रियांची सर्वात मोठी फेडेरेशन (MIZO Hmeichhe Insuihkawn Pawl) याच्या त्या अनेक वर्षे प्रमुख होत्या. मिझोराम येथील शिक्षणाला, उद्योगांना उत्तेजन आणि संबंधित कायदेसुधार यामध्ये त्यांचं सिंहाचा वाटा आहे.

४. पूर्णमासी जानी (ओडिशा) :

पूर्णमासी जानी (ओडिशा) : पूर्णमासी जानी या सतरीतल्या जनजातीय महिला, ओडिशाच्या कांधमाल जिल्ह्यातील अध्यात्मिक गुरु. या प्रतिभासंपन्न जानीबाई यांना ओडिशा मध्ये ताडीसरू बाई म्हणून ओळखले जाते. त्यांचे औपचारिक शालेय शिक्षण अजिबात झाले नव्हते, तरीही ५०००० च्या वर कुई, उडिया आणि संस्कृत भाषेतील भक्तिगीते त्यांच्या नावावर आहेत. आणि विशेष म्हणजे त्या पन्नास हजार गीतातील १५००० गाणी त्यांच्या भक्तांनी गायली आणि रेकॉर्ड केली आहेत. कारण जानीबाई यांना लिहीताच येत नाही. त्यांच्या गाण्यांवर आधारित ६ पुस्तके त्यांच्या शिष्यगणांनी प्रकाशित केली आहेत. काही संशोधकांनी त्यांच्या गाण्यांवर अभ्यास करून डॉक्टरेट मिळवली आहे.

जानी यांचा कोंड येथील एक जनजातीय कुटुंबातील मुलगी ते कांधमाल खेडे ते सुप्रसिद्ध अध्यात्मिक गायिका हा प्रवास दंतकथा वाटावा असाच आहे. १९४४ मध्ये दालापाडा खेड्यात जन्मलेल्या जानीबाईचे लग्न लवकर झाले. कुपोषण आणि लवकरची गर्भापणे यामुळे त्यांनी लग्नानंतरच्या दहा वर्षात ६ मुले गमावली. मुलांच्या जाण्यामुळे दुःखी होऊन त्या आणि त्यांचे पती जनजातीच्या दवांच्या भजनी लागले. मे १९६९ मध्ये त्या ताडीसरू नावाच्या पवित्र टेकडीवर गेल्या. तिथे देवाची आराधना केल्यावर त्यांना आध्यात्मिक शक्ती प्राप्त झाल्या. त्या अशिक्षित होत्या, पण त्या कुई, उडिया आणि संकृत भाषेत गाऊ शकत होत्या.

त्यांना २००६ मध्ये ओडिशा साहित्य अकादमीचा कवितेसाठीचा पुरस्कार मिळाला. २००८ मध्ये दक्षिण ओडिशा साहित्य पुरस्कार आणि असे अनेक संस्थांकडून त्यांना त्यांच्या असामान्य बुद्धिमत्तेसाठी पुरस्कार मिळाले.

त्या जेव्हा समाधी अवस्थेमध्ये असायच्या तेव्हा त्यांच्याकडून उस्फुर्तपणे गाणी लिहिली जायची. त्यांची गीते भक्तीपूर्ण तर असायचीच पण सामाजिक संदेश देणारी पण असायची. त्यांच्या गीतांना कांधमालच्या व आजूबाजूच्या जनजाती समाजामध्ये खूप लोकमान्यता होती. त्यांची गीते अनेक सामाजिक संदेश देणारी असायची, जसे की व्यसनाधीनता, बालविवाह, प्राण्यांचे बळी इ. त्यांचा त्यांच्या जमातीवर खूप प्रभाव होता.

जनजातीय तरुणांनी त्यांच्या प्रभावाखाली येऊन हिंसेचा किंवा दारूचा त्यांग केल्याची खूप उदाहरणे आहेत. २००८ मध्ये जनजाती समाज व कांधमाल येथील स्थिर्शन लोकांमध्ये जेव्हा दंगे व्हायचे तेव्हा सामाजिक सामंजस्य टिकवण्यासाठी त्यांची भूमिका महत्वाची असायची.

अशया या जानीबाईना शासनाने पद्मश्री पुरस्कार देऊन त्यांचा सन्मान केला आहे.

५. अंशु जामसेप्पा (अरुणाचल प्रदेश) : प्रजासत्ताक दिनाच्या पूर्वसंध्येला पद्म पुरस्कारांची घोषणा करण्यात आली आहे. विशेष म्हणजे यावर्षी सात दिग्गज खेळांना पद्मश्री पुरस्काराने गौरविण्यात येणार आहे. आजच्या काळात महिला सर्व क्षेत्रात, घरात असो वा बाहेर, पुरुषांच्या खांद्याला खांदा लावून चालत आहेत. आपण बोलत आहोत अरुणाचल प्रदेशच्या अंशु जामसेप्पाबद्दल.

गिर्यारोहक अंशु जामसेप्पा यांचं मूळ गाव अरुणाचल प्रदेशातील आहे. त्या ३७ वर्षांच्या आहेत आणि त्यांना २ मुले आहेत. त्यांचे वडील इंडो तिबेट बोर्डर वर पोलीस आॅफिसर आहेत आणि त्यांची आई नर्स आहे. एकाच मोसमात दोन वेळा जगातील सर्वांत उंच शिखर असलेलं माउंट एवरेस्ट सर कणाऱ्या अंशु या जगातील पहिल्या महिला गिर्यारोहक आहेत. माउंट एवरेस्ट ही सगळ्यात उंच पर्वत रांग आहे. आपण कल्पना करू शकत नाही की किती अडचणींचा सामना करून त्यांनी हे रेकॉर्ड बनवले आहे. ज्यांना गिर्यारोहणाची आवड होती. त्यांचे माउंट एवरेस्ट वर चढण्याचे स्वप्न होते. पण सगळ्यांचीच स्वप्ने पूर्ण होतात असे नाही.

अन्शुजीनी गिर्यारोहणाची सुरुवात २००९ मध्ये केली. २००९ मध्येचे त्या adventure स्पोर्ट्स मध्ये आल्या आणि rock climbing करायला लागल्या. एक दिवस अरुणाचल येथील Mountaineering and Adventure Sports Association च्या सदस्यांनी अंशुजी यांच्या पतीची भेट घेतली आणि त्यांना माउंट एवरेस्ट वर चढण्यासाठी प्रोत्साहन दिले. आपली स्वप्ने पूर्ण करण्याकरता प्रत्येकाला अनेक अडचणींना तोंड द्यावे लागते, खूप मेहनत करावी लागले. अंशुजीना पण खूप अडचणी आल्या, पण त्यांनी आपले स्वप्न अर्धवर्ट सोडले

नाही. एकदा माउंट एवरेस्टवर चढायला सुरुवात केल्यावर त्यांनी परत मागे वळून बघितले नाही. जेव्हा त्या पहिल्यांदा माउंट एवरेस्ट वर चढल्या तेव्हा त्यांना असे वाटले की त्या ईश्वराच्या अगदी जवळ पोचल्या आहेत. २०११ मध्ये दोन वेळा त्यांनी माउंट एवरेस्टचे शिखर सर केले. एकाच मोसमात दोन वेळा जगातील सर्वात उंच शिखर असलेलं माउंट एवरेस्ट सर करणाऱ्या अंशु या जगातील पहिल्या महिला गिर्यारोहक आहेत. त्यानंतर १८ मे २०१३ ला त्या तिसऱ्या वेळी माउंट एवरेस्टवर गेल्या होत्या. आम्हा सर्वांना अंशु जामसेम्पा यांचा खूप अभिमान आहे. त्यांनी भारत देशात जन्म घेऊन देशाचे नाव उंचावले आहे.

६. भुरीबाई (मध्यप्रदेश) : भारतातील सगळ्यात मोठा

असलेल्या भिळांच्या समुदायामध्ये मध्य प्रदे श मधील झाबुआ जिल्हातील पिटोल गावात भुरीबाईचा जन्म झाला. त्यांना या वर्षीचा पद्मश्री पुरस्कार जाहीर झाला आहे.

बाबन वर्षीय भुरीबाईंनी

आपल्या चित्रकारीतेसाठी कागद आणि कॅनवासचा उपयोग आपले अनुभव आणि आपल्या जमातीचे वैशिष्ट्य सादर करण्यासाठी केला आहे, आणि असे करणाऱ्या त्या पहिल्या भिळ महिला आहेत. भुरीबाई यांनी भारत भवनमध्ये मजूर कामाला सुरुवात केली होती. तेथील प्रसिद्ध चित्रकार जे.स्वामीनाथन यांनी त्यांना कागदावर चित्रे काढायला प्रोत्साहित केले. भुरीबाईंनी आपला चित्रकलेचा प्रवास तत्कालीन भिळ कलाकाराच्या रूपात सुरु केला.

त्यांनी त्यांच्या चित्रात जंगलातील जनावरे, वन आणि त्यातील वृक्षातील शांतपणा, स्मारक स्तंभ, भिळ देवी देवता, पौषांख, दागिने आणि गोंदण, झोपड्या, स्वयंपाकघर, बाजार, उत्सव आणि मौखिक आणि नृत्यकथा तर काढल्या आहेतच पण भिळ जीवनातील प्रत्येक अंगाचे समर्पक चित्रण केले आहे. हळीच त्यांनी त्यांच्या चित्रात वृक्ष आणि जनावरांबरोबरच विमान, टेलीविजन, गाड्या, बस इ.चा पण समावेश केला आहे.

भुरीबाईंना मध्यप्रदेश सरकारचा सर्वोच्च पुरस्कार-शिखर सन्मान १९८६-८७ मध्ये मिळाला आहे. १९९८ मध्ये मध्यप्रदेश सरकारने त्यांना अहिल्या सन्मानानी

गौरविले होते. भुरीबाईंना जेव्हा विचारले की त्यांना या पदमश्री पुरस्काराबद्दल काय वाटते आहे, तेव्हा त्या म्हणाल्या की, झाबुआ जिल्हातील एका छोट्याशया गावातून माझा प्रवास सुरु झाला. मी स्वतः खूप संघर्ष करून इथपर्यंत पोचले आहे. ह्या संघर्षमय प्रवासात मला शिखर सन्मान, अहिल्याबाई सन्मान, राणी दुर्गावती सन्मान इ.पुरस्कार मिळाले आहेत, त्याबद्दल मला आनंदंच आहे. मी माझ्या कलेला नावलौकिक मिळवून दिला आहे, पण जे कोणी नवीन कलाकार आहेत, जे कोरकू, गोंड, भिळ इ.जमातींचे आहेत, ज्यांच्या पर्यंत कोणी पोचू शकले नाही आहे, ज्यांना खूप काही करायची इच्छा आहे, पण त्यांना संधी मिळाली नाही आहे, त्यांना पुढे आणायची गरज आहे. मी सरकारला एवढेच सांगीन की त्यांना पण संधी मिळू देत, मी माझी कला त्यांच्याबरोबर वाटायला तयार आहे. माझी सगळ्यांना विनंती आहे की मला माझ्या गुरुंचा आशीर्वाद मिळाला, माझी कला शासनाने जाणली आणि त्याचे चीज झाले, त्या प्रमाणेच तुम्ही पण सगळे पुढे या, आपली कला घेऊन पुढे या आणि खूप नाव कमवा. मी त्यासाठी माझी कला तुम्हाला द्यायला तयार आहे. अश्या उदात विचाराच्या व्यक्तीला जेव्हा पदमश्री सारखा सन्मान मिळतो तेव्हा खरे तर तो त्या पुरस्काराचाच सन्मान असतो. भुरीबाई आता भोपालच्या मध्यप्रदेश जनजातीय संग्रहालय - आदिवासी लोककला अकादमी मध्ये एक कलाकार म्हणून काम करीत आहेत.

७. दुलारी देवी (मध्य प्रदेश) : बिहारमधील मधुबनी जिल्हातील रांटी गावातील राजनगर प्रखंडाच्या दुलारी देवींचा जन्म एका मल्हाह कुटुंबात अतिशय गरिबीत आणि अभावात झाला. आईवडिलांनी वयाच्या बाराव्या वर्षीच त्यांचा विवाह करून दिला. सहा वर्षांनीच दुलारी ६ महिन्याच्या

मुलीच्या मृत्यूच दुःख घेऊन माधारी आली. आता काय करायचे, शिक्षण पण नव्हते. पण म्हणतात ना स्त्रीने जे हिमत सोडली नाही तर ती खूप काही करून दाखवू शकते. माहेसूनच मग दुलारीचा संघर्ष सुरु झाला. धुणे, भांडी, केवरारे करून थाडे पैसे मिळवून तिचे आयुष्य जेमतेम चालले होते. पण नशिबात काही वेगळेच होते. त्यांच्याच गावात मिथिला पेंटिंग मधल्या प्रसिद्ध चित्रकार

कर्पुरी देवी यांच्या घरी घरकामाला होती. 'संगतसे गुण होत है, संगतसे गुण जात', ही म्हण खरी व्हायला सुरुवात झाली. रिकाम्या वेळात दुलारी आपल्या घराच्या अगणात, माती कालवून लाकडाच्या ब्रशने मधुबनी पेंटिंग करायला लागली. कर्पुरी देवींच्या मदतीने जणू काही दुलारीच्या हातात जादू आली. हातात पोछा होता त्याची जागा ब्रशनी कधी घेतली ते कळलेच नाही. त्यानंतर मधुबनी पेंटिंग बनवायचे कार्य जे दुलारीने सुरु केलं ते आजतागायत चालू आहे. हातात अशी जादू होती की माजी राष्ट्रपती एपीजे अब्दुल कलाम यांनी सुद्धा दुलारीचे कौतुक केले होते. दुलारी देवी यांची खासियत आहे की त्या धार्मिक कथांवरून, मिथिला पेंटिंग मध्ये आपल्या आसपासचे जीवन चित्रित करायच्या. मिथिला पेंटिंग ही बिहारच्या मधुबनी, दरभंगा सहित अनेक जिल्हांव्यतिरिक्त नेपाळच्या पण काही भागातील लोककला आहे. दुलारी देवींनी सात हजार मिथिला पेंटिंग बनवली आहेत. पटना येथे बिहार संग्रहालयाच्या उद्घाटनाच्या वेळी मुख्यमंत्री

नितीश कुमार यांनी दुलारी देवी यांना आवर्जून बोलावले होते. त्या संग्रहालयात त्यांनी स्वतः बनवलेले 'कमला नदीची पूजा करताना' चे एक पेंटिंग लावण्यात आले आहे. २०१२-१३ मध्ये त्यांना राज्य पुरस्कारानी सन्मानित केले गेले. दुलारी देवींची कहाणी पुस्तकांमध्ये सुद्धा छापली गेली आहे. गीता वूल्फ यांचे "Following my paint brush' या पुस्तकात त्यांची जीवन कहाणी व अनेक कलाकृती समाविष्ट आहेत. 'सतरंगी' नावाच्या पुस्तकात सुद्धा त्यांचे पेंटिंग आहे. IGNOU साठी मैथिलीमध्ये तयार केलेल्या पुस्तकाच्या मुख्यपृष्ठावर त्यांचे पेंटिंग आहे. भारत सरकारने त्यांना २०२१ सालचा पद्मश्री पुरस्कार देऊन त्यांचा उचित सन्मान केला आहे. रांटी येथून पद्मश्री पुरस्कार मिळवणाऱ्या त्या तिसऱ्या महिला आहेत. बिहार मधून मिथिला कलेसाठी मिळणारा हा सातवा पद्मश्री पुरस्कार आहे.

- अंजली गंधे

मो.: ९८५०८४४५७४

मन मस्त फकिरी

तरुण वर्ग.. त्यात ताम्हिणी चा परिसर.. म्हंटलं तर उन्हाळा म्हटलं तर थंडी.. अश्या वातावरणात २५ युवक युवतींचे सूर्योदय.. अभ्यास कातकरी समाजाचा शिंबीर १४ मार्च ते २० मार्च २०२१ मध्ये वनवासी कल्याण आश्रमाच्या 'नाग्या कातकरी वसतिगृहा' त संपन्न झाले. ह्या वर्षी शिंबीर घेण्याचे मोठे धाडस केले ते सावित्रीबाई फुले विद्यापीठाशी संलग्न असलेल्या शासकीय अभियांत्रिकी, पुणे, राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या अंतर्गत. शिंबिरास वनवासी कल्याण आश्रमाचे खूप मोठे सहकार्य लाभले. अनेक कार्यकर्ते स्वतः जातीने हजार होते. कल्याण आश्रमाच्या पुणे विभागासाठी जणू ही पर्वणीच होती. श्री. विशाल भुरुक, श्री. दीपक चौधरी व मनमित राऊत ह्यांचे रोजच्या शिंबिरात काही कमी न पडू देणे ह्या साठी दिवस रात्र प्रयत्न चालू होते. विशेष म्हणजे आपले आई-बाबा, सौ. वैशाली - दिनकर देशपांडे यांचा सहवास लाभला. त्यांच्या २०-२५ वर्षांच्या मेळघाट, छत्तीसगड, आसाम, मेघालय येथील कल्याण आश्रमाच्या कामाच्या अनुभवाच्या शिदोरीतील काही

पाठेय सर्वांना बांधून दिले. शिंबिरात प्रामुख्याने कातकरी समाजाची माहिती संकलित करणे व लिहून ठेवणे हा उद्देश होता. सर्व युवा रोज उत्साहाने विविध वस्त्यांवर जाऊन माहिती संकलन करीत. ह्यामध्ये कातकरी समाजाची भाषा, चाली रीती, शिक्षण, उत्पन्नाचे साधन, राहणीमान याची माहिती संकलित करण्यात आली. युवकांनी आपले संभाषणकौशल्य पणाला लावून साधारण ४५० कातकरी शब्द संकलित केले आहेत. त्याचे इंग्री-मराठी - कातकरी असे भाषांतराचे काम चालू आहे. साधारण ८ वस्त्यांमध्ये (ताम्हिणी-५, माले-३ व दिसली-१) ३०० कुटुंबांपर्यंत आपला संपर्क झाला. ग्राम पंचायत माले यांच्या तर्फे ह्या सर्व कुटुंबांचे जातीचे प्रमाणपत्राचे फॉर्म आपल्या युवकांच्या मदतीने भरून घेतले. सर्वांना चांगले शिक्षण मिळणे हीच अपेक्षा आहे. अशीच मन मस्त फकिरी ह्या युवकांच्या मनात राहू दे ही प्रार्थना !

- वैभव खटावकर, (COEP)

मो.: ९७३०९५१८७६

शबरी कन्या आश्रमातील होळी

वनवासी विकास समिती, रायपुर द्वारा संचालित शबरी कन्या आश्रम मध्ये खेळली जाणारी अनोखी होळी.

रंगपंचमी म्हटले की शबरी कन्या आश्रमाची आठवण आल्याशिवाय राहात नाही, माझ्या आयुष्यात प्रथमच मी मुलींसोबत इतकी रंग खेळले!! होळी रंगांचा सण! होळी म्हणजे होलिकादहन करण्याचा दिवस! प्रल्हादाची गोष्ट सर्वांनाच माहीत आहे. आपल्या मनातील वाईट विचार जाळून टाकण्याचा हा दिवस! मैत्रीचा, प्रेमाचा, भक्तीचा, त्यागाचा, विश्वासाचा रंग जपणारा हा दिवस!

संपूर्ण भारताच्या कानाकोपन्यात विशेषत: वनवासी क्षेत्रातही होलिका दहन केले जाते व उत्साहाने सर्वत्र रंग खेळला जातो. याचवेळी निसर्ग सुद्धा किंती विविध रंगांच्या बरसाताने मनाला भुरळ पाडत असतो. तो पळस, गुलमोहर, निलमोहर, पिवळा बहावा, अनेक वृक्षांना, वेलींना फुटलेली नाजूक नव पालवी, त्याचे बदलणारे रूप.. रंग.....

काही ठिकाणी कुणावर राग असेल तोही याच दिवशी व्यक्त केला जातो, अर्वाच्य शिव्या दिल्या जातात, जबरदस्तीने रंग लावला जातो, गटारात बुडवले जाते, पक्का रंग चेहन्याला लावला जातो, कधी कधी भांडणे होतात, तेव्हा काही वेळेला हा प्रकार नकोसा वाटतो. काहींना क्षणिक आनंद वाटतो या बीभत्स प्रकाराने, पण काही वेळेस आयुष्यभराची नातीही तुटतात याच रंगाने!!...

असे काही ठिकाणी पाहिले असल्याने होळी याआधी कधी खेळावीशी वाटली नाही...पण इथे रायपूरला सगळा आनंदोत्सव असायचा!!

अबीर गुलाल उधळीत रंग।

नाथाघरी नाचे माझा सखा पांडुरंग॥

पवित्र प्रेमाचा रंग, मीरेचा, शबरीचा भक्ती रंग अनुभवावा लागतो!! सुदामा आणि कृष्णाच्या मैत्रीचा रंग समजून घ्यावा लागतो! राधा-कृष्णाच्या भक्तीचा प्रेमरंग समजून घ्यावा लागतो....

मुली होळी खेळायच्या; पाण्याची, पक्क्या रंगाची,

मातीची; रसायनयुक्त रंगांची! रंग, पाणी कानात गेल्याने दुसरे दिवशी कुणाचा कान दुखायचा, कुणाचे डोके दुखायचे, पक्का रंग असल्याने कितीतरी दिवस तो रंग चेहन्यावर खुणा ठेवायचा!! मन कुठेतरी अस्वस्थ होत होते! नुसती पळापळ चालायची, आतील भिंती रंगीत व्हायच्या, कुणाच्या चेहन्याला एलर्जी असायची पण... नवरंग चित्रपट पाहिला होता....

अरे जारे हट नटखट, न छुरे मेरा घूँघट,

पलट के दूँगी आज तुझे गाली रे, मुझे समजो ना तुम भोली भाली रे

होरी खेले रघुवीरा अवधमे, होरी खेले रघुवीरा

रंग बरसे भीगे चुनरवाली रंग बरसे....

होळीची अशी अनेक गीतं ऐकली होती, मनात आले; ही सगळी गीते एकाच ध्वनीफितेमध्ये एकत्र करून आणायची! आम्ही दोघांनी मुलींची बैठक घेतली, दिनकरजी प्रवासात नसले की आवर्जून बैठकीत उपस्थित राहायचे. नौफ्लाक, रोशना, वरणाली कचांगदिल्यू यांना हे गीतांचे काम दिले, त्यांनी दुकानात जाऊन ध्वनीफित तयार करून आणली. होळी तर दरवर्षी पेटतच होती. प्रांत संघटनमंत्रांच्या हातून संध्याकाळी साग्रसंगीत पूजा होत असे, भजनं होत असत, होळी भोवती मुली फेर धरून नाचत असत व त्यानंतर समोर पटांगणात होलिका दहनानंतर सर्वांची जेवणं होत. मुलींना खीर खूप आवडते मग शेवई, रवा व तांदूळ या मिश्रणाची भरपूर दूध घालून खीर मी स्वतः सर्वांसाठी बनवायचे, मिरचीचा ठेचा, पनीर, कोबी व बटाट्याची भाजी, भजी, भात व पोळ्या असा बेत असायचा! संगीत शिकणाऱ्या मुली हा वसतिगृहातील आनंद आपल्या संगीत शिक्षिकांनीही पहावा म्हणून मला विचारून तिवारी मावशी व चक्रवर्ती मावशींना रात्री जेवणासाठी आमंत्रण द्यायच्या. त्या दोघीही अगदी आनंदाने या आमच्या सर्वांच्या उत्साहात सहभागी होत असत. ताई मावशी, अक्का मावशी माझ्याशी बराच वेळ गप्पा मारून त्या जेवण करून आपल्या घरी परतत असत. त्या ज्येष्ठ असल्याने हमसाय त्यांना घरी पोहचवून देत असे!

ॐ दृष्टिं दृष्टिं

दुसऱ्या दिवशी नाशता झाला की आम्ही सकाळी ९ ते १२ या वेळात मनसोक्त रंग खेळायचो! समोर पटांगणात श्रीरामाचे मोठे छायाचित्र लावले, श्रीकृष्ण व राधा यांची मूर्ती ठेवली, त्याला छान मोड्या हार घातला. रामाच्या दोन्ही बाजूने टेबल ठेवले, त्यावर १०/१५ रंगाने भरलेली ताटे ठेवली! ८/१० बादल्या भरून पाणी ठेवले. २ मोठे ड्रम भरलेले असायचे शिवाय समोरच्या नळाला पाईप पण लावला असायचा!!! लहान मुलींसाठी रंगिबेरंगी पिचकाच्या ठेवल्या. वसतिगृहातील सर्व लहान मुलींना आधी बोलावले, त्यांच्याकडून रामाची पूजा करविली, त्या लहान मुलींच्या गळ्यात गाठया घातल्या, मग छात्रप्रमुख, प्रांताचे उपस्थित अधिकारी व आम्ही सगळ्यांनी रामाला गुलाल लावला, एकमेकांना गुलाल लावून रंगांची उथळण झाली.

कोणतंही चांगलं काम भगवंताला स्मरून आणि नियोजनबद्ध असलं की त्याला एक उत्साह, परस्पर प्रेमभाव, अनंद, आत्मीयता याचा रंग चढतो आणि ते निर्विघ्नपणे संपन्न होतं!!!

मुलींना बैठकीत आधीच प्रेमळ शब्दात कडक सूचना दिल्या होत्या, कुणीही कुणावर रंगाची जबरदस्ती करणार नाही, वसतिगृहात कोणीही गैरवर्तन करणार नाही, भिंती, गाद्या, सतरंज्या खराब होणार नाहीत याची काळजी प्रत्येकाला घ्यायची आहे! एकतर १०वी, १२वीची परीक्षा त्याच काळात सुरु झालेली असते. पण हा सणच असा आहे की खोलीत बसून अभ्यासात मन कसे लागेल? मग सर्वांनीच बाहेर पटांगणात यावे, कपाळावर एक टिळा लावून घ्यावा, खेळायचे असल्यास खेळावे मग आत जावे. काही मुली आतून गंमत पाहत असत, त्यांना रंगाची ऎलंजी असल्याने टेपरेकॉर्डरवर गाणी लावण्याचे काम त्यांचेकडे दिले जायचे. अनेक सुंदर रंगांची गाणी सुरु झाली की त्यावर सर्वच मुली ठेका घेऊन अप्रतिम असे छत्तीसगढी नृत्य तर कधी पूर्वांचलचे नृत्य करत असत. लहान मुली पिचकारीने त्यांच्या अंगावर पाणी टाकत असत. अमिताभच्या, लताच्या आवाजातील ही रंगमय, अर्थपूर्ण, अध्यात्मिक गाणी लावली की मनात एक वेगळाच विलक्षण भाव जागृत व्हायचा, पवित्रता निर्माण व्हायची, अंगावर रोमांच

उठायचे, पाय आपोआप थिरकायचे, सर्वाचेच!!

प्रत्येकाच्या चेहन्यावर विलक्षण भाव असायचे. आपल्यातच आपण दंग होणे काय असते हे पाहायला मिळायचे!!! आणि सगळ्यांच्या चेहन्यावरील भाव अचूकपणे त्यांच्याही नकळत कॅमेराबद्ध करायची ती वरणाली आणि आयडीला!! बाहेरचे मोठे गेट बंद केल्याने कुणीही आत येऊ शकत नव्हते. सुरक्षित होळी, आनंदमय, रंगमय होळी साजरी होत असल्याने मुलींच्या मैत्रिणी सहजपणे वसतिगृहात येत असत व आजूबाजूच्या काही महिला, काही परिवार उत्साहाने या रंगोत्सवात सहभागी होत असत! तीन तास अगदी क्षणभरातच निघून गेल्यासारखे वाटायचे पण वाढते ऊन व वेळेची मर्यादा यामुळे तिथे थांबणे गरजेचे असायचे! यात विशेष महत्वाची गोष्ट म्हणजे श्री गणेशा ग्लोबल गुलाल प्रायव्हेट लिमिटेडचे डायरेक्टर श्री. उमंगजी गोयल, जे या शबरी कन्या आश्रमाशी जन्मदिन योजनेतून जोडले गेले होते. त्यांचा भनपुरी रायपूरमध्ये गत ४५ वर्षांपासून मोठा व्यवसाय आहे. ते सगळ्या मुलींना पुरतील असे नैसर्गिक रंग स्वतः ४/५ दिवस आधी वसतिगृहात आणून देत असत. मग काय, इतके मोठे रंग- अहाहा!!! हिरवा, निळा, लाल, गुलाबी, पिवळा, केशरी ...या रंगातही विविध शेड्स! मज्जाच मज्जा!! मुलींच्या चेहन्यावरील तो भाव काय वर्णावा!! सगळा कसा आनंदी आनंद!!!

कर्मा हो या होली के दिन, गिरिकन्द्र में नाचे जन।
हम देख रहे हैं तन गतिमें, पर स्थिर हो रहे सबके मन॥

वनवासी है निर्मल मनके, इसके है ये प्रमाण॥
आनंद भरे सबके जीवनमें, जीवनके दिन चार।
कोई गीत गाये, कोई नृत्य करे एक सुर एक ताल॥
मनसोक्त रंग खेळणे व त्यात हरवून जाणे काय असते ते मी इथे पाहिले व शिकले!!! एकदाच वर्षांच्या शेवटी येणारा हा सण, पण थोडी दिशा दिल्याने याचा रंगच पूर्ण बदलून गेला आणि अवघा रंग एक झाला....

– वैशाली दिनकर देशपांडे
ज.क.आ.प्रांत सह महिला प्रमुख
निगडी, पुणे
मो.: ७०२०९९३१८६

जनजाती पारंपरिक सातपुडातील नंदुरबार जिल्ह्याची होळी

नंदुरबार जिल्ह्यातील भिळ, पावरा जनजाती होळीच्या ५ दिवस किंवा ३ दिवस, काहीजण सव्वा महिना अगोदर पालनी (नवस) करतात. पालनी (नवस) करत असताना, गावाच्या बाहेर किंवा शाळा किंवा खळ्यात, गावाच्या बाहेर निवास असतो. ५ दिवस सर्व पालनी (नवस) घेण्यांचा वेगळा निवास असतो आणि निवासाच्या ठिकाणी नृत्य, नाचाचे सराव करतात. पालनी करण्यापूर्वी बकरीच्या दुधाने पूजा करून डोक्यात टाकुन अंघोळ करतात. अंघोळ झाल्यावर कुणालाही स्पर्श करायचा नाही किंवा करू द्यायचा नाही. हातात काठी घेऊन गावात फिरतात, जेणेकरून कोणाचाही स्पर्श होणार नाही, करणार नाही आणि चुकून स्पर्श झाल्यास लगेच अंघोळ करायला नदीवर जावे लागते, नाही तर बाकीचे सदस्य अंघोळ झाल्या शिवाय आपल्या ग्रुप मध्ये येऊ देत नाही. त्याला लगेच नदीवर अंघोळीला पाठवतात. ५ दिवस व्यसन बंद. खाटेवर बसायचं नाही, खाली जमिनीवर बसणे, लोकांपासून अंतर ठेवून गप्पा गोष्टी मारणे असे एकूणच होळीच्या आदल्या ५ दिवस प्रसन्न वातावरण असते.

बावबुद्या – होळीच्या दिवशी आपापली वेषभूषा परिधान करून, तोंडावर नक्षी, शरीरावर नक्षी काढून, डोक्यावर मोराचे पीस आणि कमरेत मोठे गुगरू(कहाटा)बांधून, तर कोणी कालिका माता होणे, (तुंबडा) कमरेत दुधी भोपळ्याचे गोल बांधून डोक्यावर बांबूचे नक्षीदार टॉप लायटिंग लावून रात्रभर नृत्य करतात.

गेर – होळीच्या दिवशी आपापल्या सामानाची पूजा करून वेगवेळ्या वेशभूषा परिधान करून, कालिका मातेच्या दर्शनाला, हातात सूप(हुपडा) आणि लाकडाचा साटवा(चमचा)म्हणजे भाजी, वरण काढण्याची साधने घेऊन, तर कोणी महिलांचे कपडे साडी, पंजाबी, लुगड इत्यादी परिधान करून सजतात. तर कोणी अस्वल किंवा वाघ माकडे इत्यादी मुखवटा घालून सजतात. कोणी पोलीस तर कोणी कोणी सैनिक, कागल पांड्या भविष्य पाहणारा असतो तर काही जण लाकडाचा घोडा घेऊन नाच करतात. हातात तलवार घेऊन फेटा बांधून कमरेला नऊवारीचे झोळ्या बांधून तयारी करतात. होळीच्या दिवशी गावातील गावकरी होळी घ्यायला जंगलात

जातात. बांबूची होळी. संध्याकाळी सर्व गावकरी लाकडे, तुरीची काड्या, टेम्बराच्या(टेम्बुरणी) फांद्या आणून होळी उभी करतात. रात्रभर होळीच्या अवरीभवती पारंपरिक नृत्य करतात. गावातील सर्व गावकरी होळीच्या ठिकाणी एकत्र येतात.

पहाटे ०४ वाजता गावातील दवंडी देणारा, गावात फिरून गावकच्यांना उठवून होळीच्या दर्शनासाठी सूचना देतो. होळी पेटवल्यावर बावा आणि गेर होळी पैट असताना ५ फेच्या, होळीच्या परिक्रमा करतात. सकाळी पहाटे गावकरी पूजेसाठी एकत्र येतात आणि गूळ, डाळ्या, नारळ, साखरगाठी इ. आणतात. ५ परिक्रमा करून होळीच्या आगीत होळीला आणलेला नैवद्य दाखवतात. नैवेद्य दाखवल्यावर उपवास सोडतात. दुसऱ्या दिवशी सर्व गावात भात, हिरवी मिरची, तळून तूर डाळ, तूप वापरून प्रत्येक घरी स्वयंपाक करतात. खाणारे खातात, पिणारे पितात, सर्व गावात एकमेकांच्या घरी जेवणाचे ताट पोहोचवतात.

गेर आणि बावा ५ दिवस ५ गावात होळीची शेंडी घेऊन ढोल, मांदल, पावा, पायात गुंगरू घालून खूप उत्साहाने होळी सण साजरा करतात. नाच, नृत्य करून धान्य संकलन करतात. आणि महत्वाचे म्हणजे ५ दिवस अंगावर पाणी पडू देत नाही आणि अंघोळ करत नाही. तोंड सुद्धा धुवत नाही कारण की पालनी (नवस) असते म्हणून गावोगावी फिरून झाल्यावर ५ व्या दिवशी संध्याकाळी (सामान उतरवतात) कपडे, दागदागिने उतरवून नदीवर जाऊन परत बकीचे दूध डोक्यावर टाकून ५ दिवसांनी अंघोळ करतात. ६ व्या दिवशी धान्य विकून जे नाचणारे सदस्य असतात त्यांना पैसे आणि धान्य वाटून देतात. त्या पैशाचे जे दागदागिने घालण्यासाठी महिलांकडून घेतले असतात ते सोडवंती करतात. बाकी उरले असते त्याचे प्रसादाचे साहित्य खरेदी करून आणतात. महाप्रसाद (गोट खातात) गेर आणि बावा बुद्याना वेळोवेळी मार्गदर्शन गावातील पुजारी करत असतो. एकदा तरी सातपुडा परिसरात येऊन होळीच्या कार्यक्रमात सहभागी व्हा. प्रसन्न वाटेल.

धन्यवाद. होळी पवित्र सणाचे हार्दीक शुभेच्छा

– शिवदास पाडवी

बस्तर अनुभव - कबीर बादल प्रेमका

या कहाणीला सुरुवात झाली नोव्हेंबर २०२० च्या शेवटच्या दिवसात. सकाळी सकाळीच फोन आला. कोणीतरी वनवासी मुलगा बोलत होता. सर मी तालनार गावातून बोलतोय. मला गंभीर आजार झालाय. तुम्ही मला मदत कराल का? मी त्याला यायला सांगितले. दुसऱ्या दिवशी राजेश आला. दोन्ही पायांना लकवा आला होता. वय केवळ १९. गेले अडीच महिने अंथरुणावर आहे. मी त्यांना तपासले आणि ते परत गेले. मी विचार करू लागलो.. ही केस रायपूरला (४५० किमी) पाठवायला पाहिजे आहे. पैसे किती लागतील याचा अंदाज नाही आहे, या केस मध्ये लक्ष घालणे जरुरी आहे? मध्येच सोडून देणे पण चुकीचे होईल. रायपूरला कोण मदत करेल. दोन तीन दिवस विचार करत होतो. मग... प्रयत्न करूया. परिणाम देवावर सोडून देऊ... असा विचार करून आम्ही त्यांना भेटायला गेलो. साताच्यात एक स्नेही आहेत, श्री. दत्तात्रय भिडेजी. फोनवर मदत मागितली. त्यांनी १८००० रुपये गोळा करून पाठवले. पेशांला रायपूरला पाठवायचे होते. दंतेवाडाला आमचे एक दोस्त आहेत..प्रणित..त्यांनी रायपुरमधील एका व्यक्तीचे नाव सांगितले.. राहुलजी. त्यांच्या तर्फे बिजापूर जिल्हा कलेक्टर यांच्याशी संपर्क

केला. कलेक्टर साहेबांनी तत्परतेने दुसऱ्या दिवशीच ८ जानेवारी २०२१ ला राजेशला रायपूर येथील डॉ.आंबेडकर हॉस्पिटल मध्ये भरती केले. एक काळजी संपली.... आणि रात्री साडे अकराला राजेशचा फोन! सर, इकडे भोजन बनवायला देत नाही आहेत. उपाशीच झोपतो आहोत. आम्ही ४०० किमी दूर. आता काय करायचे? सकाळी विचार करता करता एक नाव आठवले. भिलाईहुन श्री. चंद्रेश. त्यांना फोन केला... आणि जादू झाल्यासारखी सगळी व्यवस्था व्हायला लागली. त्यांचे मित्र श्री. प्रतीक पेशांला मदत करायला लागले. डॉक्टरांना भेटले. सिटी स्कॅन आणि एमआरआय झाले. मणक्याचे हाड आतल्या बाजूला वाढत होते, त्यामुळे मज्जारञ्जुंवर दबाव येत होता. ज्यामुळे पायाची संवेदना आणि हालचाल थांबली होती. नशिबाने कॅन्सरची भीती वाटत होती ती नाहीशी झाली. सप्टेंबर महिन्यात राजेश जंगलात लाकूड तोडायला गेला होता. त्यावेळी त्याच्या पायात मुऱ्या आल्यासारखे वाटले. घरी आल्यावर हळू हळू लकवा मारला गेला. डिकेएस हॉस्पिटलचे डॉ. पवन, दक्षिण बस्तरला राहात होते. ते सुद्धा मदत करायला लागले. ९ फेब्रुवारीला डिकेएस हॉस्पिटलमध्ये ऑपरेशन झाले. २७ फेब्रुवारीला

सोनभद्र येथील लोकार्पण सोहळा

वनवासी कल्याण आश्रम द्वारे चालविल्या जाणाच्या ‘बिरसा मुंडा वनवासी विद्यापीठ’ आणि ‘अंत्योदय छात्रकुल’ या वास्तूचा लोकार्पण सोहळा महामहिम राष्ट्रपती श्री. रामनाथ कोविंद व उत्तरप्रदेशचे मुख्यमंत्री योगी आदित्यनाथ यांच्या हस्ते सोनभद्र येथे संपन्न झाला.

त्यावेळी मा. राष्ट्रपती म्हणाले की, ह्यामुळे वनवासी समुदायाच्या हजारो मुलांना नवी दिशा मिळेल आणि

त्यांच्या जीवनात व्यापक परिवर्तन घडवून आणेल. ते पुढे म्हणाले की, आज बिरसा मुंडांची आठवण येत आहे. बिरसा मुंडा हे फक्त वनसंपदेसाठीच इंग्रजांशी लढले नाहीत तर त्यांनी देशासाठी व वनवासी समुदायासाठी पण मोठा संघर्ष केला. या आश्रमात वनवासी मुलांना निःशुल्क शिक्षण दिले जाते. त्यांना कॉम्प्युटर शिक्षण, शालेय शिक्षणाबरोबर तिरंदाजीचे शिक्षण पण दिले जाते.

ॐ द्वृष्टिं द्वृष्टिं

पेशंट परत घरी आला. आता पायात संवेदना जाणवायला लागली आहे. आता राजेश आधार घेऊन चालायला लागला आहे. काल प्रॅक्टिकलची परीक्षा पण देऊन आला.

सुनिता गोडबोले – पहिल्या दिवसापासूनच मी आणि आपला कार्यकर्ता चितुराम वेक राजेशला हिम्मत देत होतो, सांगत होतो की, तू मां दंतेश्वरीचे स्मरण कर आणि धीर ठेव. ह्या संकटातून बाहेर पडायला मदत मिळेल. तुलाच बाहेर पडायचे आहे. आम्ही तुला मदत करू. तेव्हा कोणाला माहित होते की चंद्रेश आणि प्रतीक वर्मा सारखे सज्जन पुढे येतील आणि अशी मदत करतील की

ज्याचे वर्णन करायला एकच शब्द योग्य आहे... शुद्ध प्रेम. भिडेजी, सुहासजी यांनी वेळेवर पैशाची मदत केली, तर चितुराम सतत राजेशची हिम्मत वाढवत होता. ह्या सगळ्या लोकांची आठवण काढली की एक कबीराचा दोहा आठवतो. ‘सुख के संगी स्वारथी, दुखमें रहते दूर। कहै कबीर परमारथी, दुख सुख सदा हजूर ॥’

अशा तंहेने हे सारे ‘परमार्थी’ एकत्र झाले आणि राजेश तेलामीच्या जीवनात नवीन पहाट उगवली.

लेखक : डॉ रामचंद्र गोडबोले
मराठी अनुवाद : अंजली गंधे

जनजाती संमेलन

मध्यप्रदेशमध्ये दमोह जिल्ह्यातील सिंग्रामपूर येथे ७ मार्च रोजी जनजाती संमेलन आयोजित करण्यात आले होते. त्यावेळी भारताचे राष्ट्रपती माननीय रामनाथ कोविंद यांनी जनजाती समाजातील अनेक गौरवशाली गोर्षींचा उल्लेख केला व आपण सर्वांनी त्यांच्याकडून खूप काही शिकायला हवे असे ते म्हणाले.

आदिवासी संस्कृतीत आचार विचारात सहजता दिसून येते. व्यक्तीपेक्षा समुदाय महत्वाचा समजला जातो. आपुलकीने माणुसकी जपली जाते, ही जी जीवनमूल्ये आहेत ती आपल्याला आपल्या जीवनशैलीत उतरवता आली पाहिजेत. या समाजाची अजून एक विशेषता म्हणजे स्त्री पुरुष समानता जी इतर समाजात दिसून येत नाही. त्यामुळे भारताच्या लोकसंख्येत स्त्री-पुरुष यांच्या संख्येत जी विषमता दिसते ती दिसत नाही.

जनजाती म्हणजेच आदिवासी समाजाचे निसर्गाशी अत्यंत जवळचे नाते आहे. ते निसर्गाचा सन्मान करतात. त्यामुळे ब्रिटिश काळात त्यांनी खूप हिंमतीने ब्रिटीशांचा सामना केला व आपल्या अमूल्य वनसंपदेचे रक्षण केले नाहीतर याहून खूप मोठ्या प्रमाणावर नुकसान झाले असते. त्यांच्याजवळ

परंपरागत ज्ञानाचे अक्षय भांडार आहे. मध्यप्रदेश मधील विशेष मागासलेल्या समाजातील बैगा जनजातीच्या समाजातील लोकांना विविध वनौषधी व त्यांच्या उपयुक्तेबद्दल खूप माहिती आहे.

जनजाती समाजाचा विकास व कल्याण संबंध देशाच्या विकास व कल्याणा बरोबर जोडला गेलेला आहे याच विचाराने केंद्र व राज्य सरकार तर्फे जनजाती समाजाच्या आर्थिक व सामाजिक विकासासाठी अनेक योजना कार्यान्वित केल्या गेल्या आहेत. या संदर्भात बोलताना माननीय राष्ट्रपती कोविंदजी म्हणाले की, आज मला मध्यप्रदेश मध्ये ज्यांचा जन्म झाला, त्या आपल्या पूर्व प्रधानमंत्री भारतरत्न अटल बिहारी वाजपेयी यांची विशेष आठवण येत आहे, कारण त्यांच्या कार्यकाळातच केंद्र सरकार मध्ये एका विशेष जनजाती कार्य मंत्रालयाची स्थापना करण्यात आली होती.

भारताच्या स्वतंत्रता संग्रामात आदिवासी समाजाचे योगदान अत्यंत मोलाचे आहे. अशा क्रांतिकारकांचा वीर योद्ध्यांचा फक्त स्थानिक समाजातच नाही तर संबंध देशात गौरवाने सन्मान केला जातो. अशा या आदिवासी समाजाला त्यांच्या उन्नतीसाठी खूप शुभेच्छा !

– मोहिनी पाटणकर

स्व. बाळासाहेब दीक्षित यांचे पुण्यस्मरण

व्यक्तिमत्वाचे सर्वांना आकर्षण

कै. बाळासाहेब दीक्षित चांगले स्वावलंबी होते, तेव्हा पासून मला त्यांची संघ परिवारातील एक आदरणीय व्यक्ती म्हणून ओळख झाली होती. मी नोकरी निमित्त जरी नाशिकच्या बाहेर बरीच वर्षे होतो, तरी घर नाशिकला असल्याने आलो की बाळासाहेबांना भेटण्याचा, त्यांच्याशी सविस्तर बोलत बसण्याचा माझा परिपाठ होता. हाच पायंडा माझ्या ज्ञानप्रबोधीनीतील विवेक गिरधारी या मुलानेही कटाक्षाने पाळला. आमच्या भेटायच्या वेळा (आणि दिवसही) नेहमीच स्वतंत्र, वेगवेगळ्या असत. आज मला कुतूहल वाटते की एवढ्या घाईत घरी वेळ न देता बाळासाहेबांसाठी त्याने वेळ कसा आणि का काढून ठेवला असेल. पण उशिरा का होईना कोडे उलगडले. बाळासाहेबांची हीच किमया होती. त्यांच्या जवळ माझ्या मुलासारख्या तरुणांना खेचून घेण्याचे जसे सामर्थ्य होते तसेच प्रौढांनाही. जनजातीच्या बाबतीतही हाच अनुभव. त्यांची कार्यालयातील निवास खोली नेहमी माणसांनी नाहीतर पुस्तकांनी भरलेली असायची. याचा अर्थ प्रत्येकाला देण्यासारखे त्यांच्याकडे होते.

जनजातीला मोठा दिलासा

बाळासाहेबांनी सगळ्यांना समजून घेऊन वागविले. त्यांच्या व्यथा, दुःखे विस्ताराने ऐकून घेतली. म्हणून माणसांचे हे कडे त्यांच्या भोवती कायम असे. त्यात शिकलेले, बिनशिकलेले सगळेच असत. या दोन्हीचीही उदाहरणे लक्षवेधी आहेत.

हा संवाद पहा : एक जनजाती युवक म्हणतो, बाळासाहेब, तुम्ही सांगितले म्हणून मी लग्न करायला तयार झालो. ते लग्नासाठी देणार होता, ते पैसे आता द्या, उशीर केला तर पंचाईत होईल. दिवस भरत आले आहेत. तो युवक कार्यकर्ता उटून गेल्यावर मला सांगितलेली ही हकीकत.

तेव्हा मी पीएच.डी.चा मार्गदर्शक होतो. विद्यापीठामध्ये मराठीसाठी तसे नावही होते. मला बाळासाहेब म्हणाले, आपल्या अकोले वसतिगृहातील विद्यार्थी 'तुकाराम रोनाटे' त्याचे नाव, त्याला तुम्ही

पीएच.डी. साठी मार्गदर्शन करा. मी त्या प्रमाणे नोंदवून घेऊन त्याचा प्रबंध पूर्ण झाला. त्याला पदवी मिळाली. तो पुणे विद्यापीठात मराठी विभाग प्रमुख काही काळ होता. एका जनजातीच्या मुलाचा उत्कर्ष बाळासाहेबांमुळे झाला. अशी असंख्य उदाहरणे आहेत. बाळू घुटे याचीही अशीच बाळासाहेबांनी दिशा ठरवून पीएच.डी. पूर्ण करायला लावली. ही दोन विद्यार्थ्यांची झाली नमुना उदाहरणे. पण शकडो विद्यार्थ्यांची दुवा त्यांनी निरपेक्ष सदभावनेने मिळवली. खेड्यापाड्यातील गोर गरिबासाठी ते जगले. खन्या तळमळीने त्यांनी आपले जीवन जनजातीसाठी वेचले. त्यांच्या सहवासाने आम्हालाही तेच वळण लावले.

जनजाती कल्याण आश्रमात

बाळासाहेबांमुळे परिवारातील आणि बाहेरील असा सगळा गोतावळा जमा होत असे. त्यात रा.स्व.संघाचे, जनजाती कल्याण आश्रमाचे प्रामुख्याने नाशिक मधील सर्वच कार्यकर्ते असायचे. त्यांची बाळासाहेबांकडे सदोदित आवक जावक तर होती. अन्य सर्व जिल्हे, प्रांत आणि भारतभरातील पदाधिकारी, कार्यकर्ते, सामान्यजन हे असामान्यजन जाता येता त्यांची भेट घेत असत. शेवटी वेळातवेळ काढून मा. सरसंघालक मोहनजी भागवत बाळासाहेबांना भेटले आणि बाळासाहेबांच्या आयुष्याचे सार्थक झाले. हे बाळासाहेब संघाचे की जनजाती कल्याण आश्रमाचे असा प्रश्न माझ्या सारख्याला पडत असे. पण ते दोन्हीचे होते हे त्यांची उज्ज्वल कारकीर्द पहिली की पटते.

बाळासाहेबांचा जन्म दि. ५ मार्च, १९२७ ला मुंबईत झाला. अत्यल्पकाल रेल्वेत नोकरी केली. त्यावेळी ते शिवाजी पार्क शाखेचे स्वयंसेवक होते. १९५२ साली रा.स्व.संघाचे प्रचारक झाले. बार्शी, पंढरपूर येथे २ वर्षे तालुका प्रचारक होते. १९५८ ते १९७३ ते धाराशिव (उस्मानाबाद) जिल्हा प्रचारक होते. नंतर १९७४-७५ ते कुलाबा जिल्हा प्रचारक होते. १९७५ ते १९७७ पर्यंत आणीबाणीत त्यांनी मुंबई कार्यालयाचे काम पहिले. ती महा कठीण परिस्थिती होती. बाळासाहेबांनी १९७७ पासून जनजाती कल्याण आश्रमाचे महाराष्ट्र संघटन मंत्री

ॐ द्वृष्टिं द्वृष्टिं

म्हणून अत्यंत प्रतिकूल परिस्थितीत काम पहिले. ती कसोटीच असते. नव्याने जनजाती संघटन रुजविणे. पुढे १९८८ पासून ते क्षेत्र संघटन मंत्री झाले. १९९६ ते १९९९ पूर्णकालीन कार्यकर्ता प्रमुख म्हणून काम पाहिले. १९९९ ते २०१० पर्यंत ते अखिल भारतीय छात्रावास प्रमुख होते. आणि या नंतर मार्गदर्शक, हितचिन्तक राहिले.

ही आहे बाळासाहेबांची दमदार कारकीर्द. संघ आणि संघाचा मोलाचा आयाम! वनवासी/जन जाती कल्याण आश्रमातील कारकीर्द.

अखेर माणसाचे शरीर थकते. कामाची प्रबल इच्छा आणि उर्मी असली तरी शरीर साथ देत नाही. बाळासाहेबांची ही अवस्था मी साक्षी बनून तीव्रतेने अनुभवली. वॉकरच्या सहाय्याने, नंतर व्हील चेअर वर त्यांनी अखेरचे दिवस काढले. तरीही कोणी भेटायला आले तर बाळासाहेब मोठ्या कष्टाने का होईना बेडवर सरकत सरकत उडून बसत. त्यांच्या भोवतालच्या ग्रंथालयातील पुस्तक वाचले नसल्यास काढून देत. त्यांची वाचनाची भूक विलक्षण होती. माझ्या कडूनही ते

पुस्तके त्यांच्याकडे जमा करून घेत. मला अनेकदा त्यांनी वाचन सुचवले. मी तुकारामावर लेख लिहितो म्हटले तर निर्मलकुमार फडकेंचे पुस्तक काढून दिले. जनजाती कल्याण आश्रमात ग्रंथालय असावे. त्याला ग्रंथपाल असावा ही त्यांची आवडती कल्पना होती. बाळासाहेबांनी त्यांच्या ग्रंथालयातील मला शेवटचे पुस्तक वाचायला काढून दिले, ते होते गोळवलकर गुरुजी, माझे आजोबा हे होते.

नंतर दि. २४ फेब्रुवारीला २०२० ला त्यांचे नैसर्गिक वृद्धापकाळाने देहावसान झाले. त्या गोष्टीला आता वर्ष उलटले आहे. त्यांच्या प्रथम वर्ष दिनी मी आतापर्यंत भावूक होऊन टाळत होतो तो लेख सहकाऱ्यांच्या आग्रहाने वर्ष श्राद्धदिनी लिहून पूर्ण केला. उद्यार मध्ये त्यांच्या स्मरणार्थ बाळासाहेब दीक्षित ज्ञान साधना केंद्राची स्थापना केली. संघ मंडळींनी हे उचित स्मारक उभविले, आपणही याच ज्ञान साधनेचे ब्रत धारण करू या.

– भास्कर गिरधारी
मो.: ९८२३०१२३०९

इंटरनेट रेडिओ प्रसारण

कल्याण आश्रमाचे काम म्हणजे जनजाती समाजाला सर्वतोपरी मूळ प्रवाहात येण्यास मदत करणे व त्यांची संस्कृती जपणे, जतन करणे. हे काम समाजाच्या आर्थिक मदतीवर वर्षानुवर्षे आपण करतच आहोत. केलेले काम व जनजातीची प्रगती समाजासमोर येण्यासाठी प्रचार व प्रसार वेगवेगळ्या माध्यमाने केला जातो.

नुकतेच एक वेगळे माध्यम आपल्याला मिळाले ‘इंटरनेट रेडिओ’. नाशिक येथील श्री. अतुलजी वैद्य हे गेली जवळजवळ पंधरा वर्षे eprasaran.com ह्या नावाने रेडिओ चालवतात. त्यात मराठी, हिंदी भाषेतील कार्यक्रम, गप्पागोष्टी, गाणी, मुलाखती असे बच्याच प्रकारचे कार्यक्रम प्रक्षेपित होतात. जगातील साधारण एकशे चाळीसच्या वर देशात ह्याचे प्रेक्षक आहेत. अतुलजींना आपल्या संस्थेची माहीती मिळाली, कार्य कळले. आपल्या अवाढब्य कामाने प्रभावीत होऊन त्यांनी आपल्या संस्थेची माहीती रेडिओ

द्वारे प्रसारित करण्याची इच्छा व्यक्त केली. कार्यकर्त्यांचे अनुभव, कार्य, पूर्वीपासून केलेला खडतर प्रवास, लोकसंस्कृती, त्यातून जनजाती बांधवांच्या जीवनातील बदल, अशी साधारण कार्यक्रमाची रुपरेषा ठरली. श्री. संजयजी कुलकर्णी, श्री. नागेशजी काळे, सौ. रेखाताई काळे यांनी चर्चा करून सर्व जुळवणी केली. त्यासाठी एक समिती ठरवली. कार्यकर्त्यांशी संपर्क करून माहिती, व्हिडीओ मागवणे हे महत्वाचे काम सौ. रेखाताईने अगदी उत्साहात सुरु केले. टेक्निकल काम श्री. अभय देशपांडे बघू लागले. गोळा झालेला हा माहितीचा ठेवा प्रसारण योग्य बनवला. आपल्या चँनलच नाव (लिंकचे) ‘बनगुंजन’ हे सर्वानुमते ठरवले गेले. १५ मार्च ह्या दिवशी आपला पहिला कार्यक्रम प्रसारित झाला. तो कोणीही पुढील तीन आठवडे बघू शकतात. दर पंधरा दिवसांनी नवीन कार्यक्रम प्रसारित होईल. आपण सर्वांनी आपल्या परिचीतांना ह्याबद्दल माहिती द्यावी.

– कीर्ती देशपांडे

रावलापाणी संघर्ष - हूतात्म्य स्मरण दिवस

२ मार्च अर्थात रावलापाणी संघर्ष दिवस. हा दिवस रावलापाणी हुतात्मा दिन म्हणूनही ओळखला जातो. नंदुरबार जिल्ह्यातील तळोदा तालुक्यातील 'रावलापाणी' येथे २ मार्च १९४३ रोजी ब्रिटिश अधिकाऱ्याच्या आदेशावरून जनजाती/आदिवासी बांधवांच्या जमावावर निर्घणपणे गोळीबार करण्यात आला होता. ज्यामध्ये १५ जणांचा मृत्यू तर २८ जण गंभीर जखमी झाले होते.

या संघर्षाचे कारणही तसेच होते. मुख्य प्रवाहापासून कायमच उपेक्षित राहिलेला वनवासी समाज संत गुलाम महाराजांच्या प्रेरणेतून संघटित होऊ लागला होता. वनवासी तरुण व्यसनापासून मुक्त होत होते. आपापसातील भेद विसरून सर्वजण एकत्र येऊ लागले होते. संत गुलाम महाराजांनी आप धर्माच्या माध्यमातून समाज संघटित करायला सुरुवात केली होती. 'आप' म्हणजे आपण सर्वजण. 'आप की जय हो' असा नाराच दिला गेला होता. परंतु अल्प काळातच त्यांचे निधन झाले व ही जबाबदारी पुढे संत रामनाथ महाराजांनी उचलली. रामनाथ महाराजांनी गुलाम महाराजांच्या प्रमाणेच कार्य चालू ठेवले. समाज एकत्रिकारणासाठी त्यांनी आरती सुरु केली. १९३८ मध्ये आरती कार्यक्रमात सव्वा लाख इतका समुदाय जमल्याची नोंद आहे. यावरून समाज संघटन किंती विशाल झाले होते हे लक्षात येते.

जनजाती / आदिवासी समाजाचं संघटित रूप ब्रिटिशांच्या डोळ्यात सलू लागले होते. जनजाती / आदिवासी समाज कायमच ब्रिटिशांच्या विरोधात कुठे ना कुठे लढा देतच होता. त्यांच्या अज्ञानाचा गैरफायदा घेऊन त्यांची दडपशाही सुरुच होती. त्यामुळे ब्रिटिशांनी प्रस्थापित समाज विरुद्ध वनवासी समाज असा संघर्ष पेटवण्याचा कुटील प्रयत्न केला... त्यामुळे काही ठिकाणी दंगली घडून आल्या. परंतु तरीही संयमित व सामंजस्याची भूमिका दोन्ही वर्गानी घेतली.

ब्रिटिश सत्रेच्या विरोधात देशभर आग धगधगत होती. सर्वत्र ब्रिटिशांच्या विरोधात निदर्शन आणि आंदोलने होत होती. अश्या वातावरणात इतक्या मोठ्या संख्येने वनवासी समाजाचे संघटित होणे ब्रिटिशांना परवडणारे नव्हते, त्यामुळे त्यांनी १९४१ मध्येच सामूहिक आरतीवर बंदी आणली. परंतु संत रामनाथ महाराज व त्यांच्या

अनुयायांनी या आदेशाला धुडकावून लावले. यानंतर जावळी येथे मोठी दंगल उसळली व जाळपोळ झाली. त्यांनंतर जिल्हाधिकाऱ्यांनी या भागात संचारबंदी लावून संत रामनाथ महाराजांसह तीस अनुयायांना जिल्हाबंदी केली.

१९४२ मध्ये 'चले जाव' आंदोलन सुरु झाले होते. या आंदोलनात ब्रिटिशांच्या विरोधात आपणही सहभागी होऊन आपल्या मातृभूमीला स्वातंत्र्य मिळवून दिले पाहिजे... तोपर्यंत आपल्यावरील जुलूम व अन्याय थांबणार नाहीत, म्हणून जिल्हाबंदी असताना संत रामनाथ महाराजांनी आपल्या अनुयायांना चलेजाव आंदोलनात सहभागी होण्याचे आवाहन केले. पाहाता पाहाता हजारोंच्या संख्येने जनजाती/आदिवासी भिळू समाज महाराजांना येऊन मिळू लागला. मोरवडकडे जात असतानाच ब्रिटिशांनी निझारा नाल्यात रात्रीच्या वेळी या समुदायाला घेरले व बेछूट गोळीबार सुरु केला. कॅप्टन ड्युमनने काहीही दयामाया न दाखवता दिसेल त्याला चिरडून टाकण्याचा प्रयत्न केला. या हिंसाचारात १५ आदिवासी हुतात्मे झाले तर २८ जण जखमी झाले. हा गोळीबार इतका अमानुष होता की गोळ्यांच्या खुणा आजही तेथील खडकांवर उमटलेल्या दिसतात.

निद्रिस्त भारतीय जागा होत आहे, वनवासी समाज संघटित होत आहे, तरुण वाम मार्गापासून दूर होऊन समाजाचा व देशाचा विचार करू लागला आहे... हा बदल ब्रिटिशांना नको होता. म्हणूनच त्यांनी 'फोडा आणि राज्य करा' ही नीती अवलंबली होती. याचा प्रत्यय तत्कालीन आदिवासी व बिगर आदिवासी समाजाला आला होता... त्यामुळे त्यांनी ब्रिटिशांचा डाव यशस्वी होऊ न देता वर्ग संघर्ष वाढू दिला नाही. आदिवासी समाजाने देशाच्या कानाकोपन्यात जिथे जिथे त्यांचे अस्तित्व होते तिथे तिथे मातृभूमी, स्वधर्म, संस्कृती व समाज बलशाली व संघटित होण्यासाठी देशविरोधी शक्तींच्या विरोधात आवाज उठवला व त्यांचे मनसुबे यशस्वी होऊ दिले नाही. अश्या देशभक्त हुतात्म्यांना शत शत नमन.

– विश्व संवाद केंद्र,
देवगिरी

९ की.मी.वे अंतर : शिक्षणाचे व संरक्षाराचे

लहान मुले ही देवाघरची फुले असतात असं म्हटले जाते. परंतु याच फुलांच्या आयुष्यातला काटेची प्रवास NSS कॅम्प मध्ये अनुभवयाला मिळाला. हा अनुभव ह्याची देही ह्याची डोळा पाहून काळजात असे अचानक धस्स झाले. डोळ्यात नकळतपणे अश्रु आले. अनुभव असा होता की :

आम्ही NSS कॅम्पच्या

सर्वेक्षणसाठी एका वीटभट्टीवर गेलो असता, आम्हाला एक विदारक चित्र पाहायला मिळालं. आमचे लक्ष तिथल्या एका कोपन्यात आम्हाला पाहून लपून बसलेल्या ३-४ लहान मुलांकडे गैले. कुतुहलाने आम्ही त्यांच्या जवळ जाऊन त्यांच्याशी संवाद साधण्याचा प्रयत्न केला. परंतु पहिल्या प्रयत्नात त्याला यश आले नाही म्हणून, आम्ही आमच्या जवळचे बिस्किटाचे पुढे फोडले आणि हातात बिस्किट घेवून त्यांच्या जवळ गेलो. आमच्या प्रेमाने नव्हे तर त्यांच्या भुकेने, त्यांना आमच्या जवळ येण्यास प्रवृत्त केले. ते जसे जवळ आले तसे आम्ही निशब्द होऊन स्तब्ध उभे राहिलो. अकाली कोमेजलेले ते लहान फूल आमच्या समोर उभे होते. साधारण ८-९ वर्षांच्या त्या मुलाचा जळून विद्रूप झालेला चेहरा विटभट्टीवर राहणाऱ्या मुलांच्या आयुष्यातील काळोखावर प्रकाशझोत टाकत होता. त्याच्याकडे पाहून टचकन आमच्या डोळ्यात अश्रु आले. दुसरी एक छोटी मुलगी होती. ती अपंग होती आणि पोलिओ झाल्यावर जसा आपण एक पाय ओढत चालतो तशी ती चालत होती. त्या २ मुलांना आम्ही त्या

नुकत्याच केलेल्या NSS camp च्या दरम्यान पाहाय्यात आली दोन लहान मुले, एकमेकांपासून भिन्न. एक बहरलेले आणि एक अकाली कोमेजलेले. तसे त्यांच्यामधील भौगोलिक अंतर १ किलोमीटरचेच, पण असे काय होते की ज्याने यांच्यातील सामाजिक अंतर अनेक मैलांचे झाले होते. हे अंतर कशामुळे ?

अशा समाजात असणाऱ्या, तुमच्या आमच्या मनात आलेल्या काही अनुत्तरित प्रश्नांची उत्तरे शोधण्याचा एक प्रमाणिक प्रयत्न लेखणीतून केला आहे !

- आदिनाथ ढमढेरे

अवस्थेत तिथे पाहिले. आम्हाला काहीच सुचत नव्हते.

त्या मुलांच्या चेहन्यावर एक निरागसता, आनंदीपणा आम्हाला दिसत होता. मग आम्ही आमच्या जवळची बिस्कीटे त्यांना दिली. ते घेऊन ती मुले निघून गेली. आमचाही सर्वे पूर्ण झाला होता. आम्ही मग आमच्या पुढच्या ठिकाणी जायला निघालो. थोडे पुढे गेल्यावर

एकदा त्या विटभट्टीकडे पाहिले. आम्हाला तिथे एका ठिकाणी तीच लहान मुले मातीत उभे राहून काहीतरी करत आहेत असं जाणवलं. आम्ही थोडे पुढे जाऊन नीट पाहिलं आणि अक्षरशः अंगावर काटा आला. ती लहान मुले आपल्या त्या गरीब परिस्थिती मुळे आपल्या पालकांना कषाचं काम करण्यात मदत करत होती. ते मातीचे घमेले भरणे, ते उचलणे आणि नंतर वाहून दूर वर टाकणे असं त्यांचं काम चालले होते. अवघ्या ७-८ वर्षांची मुले होती ती. ज्या वयात आपण आपल्या पाल्यांच्या पाठीवर शाळेच्या दम्पराचे ओङ्ग सुद्धा देत नाही, त्याच वयात परिस्थिती मुळे ह्या मुलांना त्या मातीच्या घमेल्यांच्या सहवसात आपले दिवस काढवे लागत होते. जेव्हा ती मुले ते मातीचे घमेले खाली टाकत होती तेव्हा त्या उडणाऱ्या धुळीबरोबरच त्या मुलांचे भविष्य सुद्धा हळू हळू अंधूक होताना आम्हाला दिसत होते !

ह्या मोबाईल, टीव्ही, सोशल मीडियाच्या मायावी दुनियेत भावनाशून्य झालेली आमची मनं मग अशा ह्या प्रसंगाने खडबडून जागी होतात. मनात ती संवेदशीलता पुन्हा एकदा

जागी होते. आणि मग मनात चालू होते ते म्हणजे विचारांचं महाचक्र !

आम्ही ज्या वनवासी कल्याण आश्रमाच्या वसतिगृहात राहायला होतो तिथे तिथलीच जवळची वंचित समाजातील मुले शिक्षणासाठी आली होती. कॅम्पच्या ६-७ दिवसांमध्ये आम्ही त्यांच्या चांगल्या सवयी, शिस्त, चांगले संस्कार आमच्या डोल्यांनी पाहिले होते. त्यांच्यात आम्हाला शिक्षण घेण्याची भूक जाणवली होती आणि त्यानुसार ते अविरत कष्ट सुद्धा करत होते. ही मुलं त्या वनवासी कल्याण आश्रमाच्या संपर्कात आली आणि त्यांच्यात अमुलाग्र असे बदल दिसून यायला लागले. मग पुन्हा एकदा समोर प्रश्न उभा राहतो की त्या मुलांचे काय ज्यांना शिक्षणाच्या संधी अजूनही उपलब्ध नाहीत? कसा त्यांचा विकास होणार? कसा हा वंचित समाज बाहेरच्या जगाशी एकरूप होऊन या स्पर्धेच्या जगात आपलं अस्तित्व सिद्ध करणार?

त्या वीटभट्टी मध्ये आम्ही ज्या मुलांना भेटलो आणि ज्या वसतिगृहात आम्ही राहिलो त्यामध्ये अंतर फक्त १ कि.मी.च होते. ते अंतर दिसायला जरी १ कि.मी.च वाटत होते, परंतु वास्तवात ते अंतर होते शिक्षणाचे, संस्काराचे! शिक्षणाचे महत्त्व आणि त्यामुळे समाजामध्ये होणारे बदल ह्या १ कि.मी.च्या अंतराने खूप सोप्या भाषेत आम्हाला शिकवले !

ज्या लहान वयात आपण खेळणी, फिरायला जाणे, टीव्ही, मोबाईल साठी रडत असतो त्याच वयात समाजातल्या काही दुर्लक्षित भागातील मुले २ वेळेच्या अन्नसाठी भटकताना पाहून मन सुन्न होऊन जाते. ज्या वयात शिक्षण घेऊन स्वतःचे भविष्य बनवायचं असते त्यावेळेस मुलांना २ वेळेच्या अन्नसाठी शिक्षण सोडून काम करावे लागणे ही खरंच आपल्या समाजाची खूप मोठी शोकांतिका आहे ! चांगलं, गुणवत्तापूर्ण शिक्षण हा

संस्कृती सबकी एक चिरंतन खून रगों में हिन्दू है

त्रिपुरा मध्ये हलाम जनजाती आहे. गुढीपाडव्याला ते लोक कुमथर म्हणतात. नवीन कपडे घालून पूजा करतात, घरातील, नात्यातील मोठ्यांना नमस्कार करण्याची पद्धत आहे. त्रिपुरामध्येच जमातीया या जनजातीमध्ये गौच्या पूजण्याची पद्धत आहे, घरोघरी ही

संगव्यांचा अधिकार आहे परंतु सद्य स्थितीत अजूनही समाजात सर्वांना याचा उपभोग घेता येत नाही हे आपलं दुर्दैवच आहे. वनवासी कल्याण आश्रम अशीच शैक्षणिक क्रांती घडवू इच्छिते आणि त्यासाठी तेथील सर्वजण आपले तन, मन, धन लावून काम करत आहेत. परंतु ही क्रांती अजून झापाट्याने होण्याची गरज आहे आणि त्यासाठी आपल्या सर्वांचे योगदान हे महत्त्वाचं ठरणार आहे !

सर्वशिक्षा अभियान, बालमजुरी बंद, अशा कितीतरी सरकारी योजना तलागाळातल्या समाजापर्यंत अजूनही पोहोचलेल्या नाहीत. मग तेव्हा विचार येतो की देशला महासत्ता बनवायचे स्वप्न वास्तवात यायला अजून बराच कालावधी आहे. कारण अजूनही आपण समजतल्या सर्व घटकांपर्यंत पोहचू शकलेलो नाही.

सर्वाना गुणवत्तापूर्ण शिक्षण हा एकमेव असा मार्ग आहे जो समाजातील वंचित घटकाला जगण्याची नवी दिशा देऊ शकेल! म्हणूनच आपण सर्वांनी यासाठी आपल्याला काही करता येईल का असा विचार करून तो कृतीत उतरवला पहिजे ! जर स्वतःच्या पातळीवर काही करणे शक्य नसेल किंवा काय करावे हे कळत नसेल तर एकदातरी वनवासी कल्याण आश्रमाला भेट जरूर द्यावी. त्यातून नक्कीच तुम्हाला दिशा मिळेल. आपण समाजाचं काहीतरी देणं लागतो म्हणून समाजातील अशया शैक्षणिकदृष्ट्या मागासलेल्या मुलांसाठी फुल ना फुलाची पाकळी म्हणून तरी मदत केली पाहिजे. ही आपली नैतिक जबाबदारी आहे !

– आदिनाथ ढमढेरे
(COEP NSS) Branch
: Production Engineering
M. : 7666451152
email : adinathdhamdhere2002@gmail.com

गौर घेऊन जातात, हळदीकुंकू वाहून, आरती करून तिची पूजा करतात. ज्याप्रमाणे महाराष्ट्रात चैत्रगौर पूजण्याची पद्धत आहे!

– वैशाली देशपांडे

रनेही भोसलेजींना श्रद्धांजली

प्रकाशजी.... असे शब्द आता कानावर पडणे नाही. जनजाती कल्याण आश्रम पुणे महानगराचे उपाध्यक्ष, आमचे एक जिवलग सहकारी चंद्रकांत भोसले यांनी १५ मार्च २०२१ रोजी या जगाचा निरोप घेतला. या सुहृद मित्राविषयी त्याच्या स्मृती प्रित्यर्थ काही लिहिण्याचा प्रसंग आपणावर यावा हे आपले सर्वांचे दुर्भाग्य. सहवास ८/९ स्व. चंद्रकांत भोसले वर्षाचाच होता, पण अनुभवलेले क्षण दुर्मिळ होते. एका उमद्या सहकाऱ्याबरोबर केलेल्या वाटचालीचे होते. प्रसन्न व्यक्तिमत्व, उंच आणि कीप फिट बांधा, आकर्षक आणि प्रेमळ संवाद शैली, ठासून भरलेली ऊर्जा, एका परिपूर्ण कार्यकर्त्याचं व्यक्तिमत्व होते त्यांचे. आठवणी खूप आहेत, खूप लिहावसे वाटते, पण हाताला जडत्व आलय, डोके जड झालय. सर्वच कार्यकर्ते निशब्द झालेत. चेहन्यावरची उदासीनता, खिन्नता कोणीच लपवू शकत नाही. सर्वांसमोर एकच प्रश्न ‘असं कसं झालं’? सह्याद्रीच्या कुशीतील अनेक गडकिले सर केलेला, हिमालयातील अनेक छोट्या मोठ्या शिखरांना गवसणी घालणारा, आमचा शिलेदार, प्रोफेशनल ट्रेकर इतका सहज आमची साथ कायमची सोडून जातो हे वास्तव स्वीकारणं खूप कठीण जातंय. हिमालयात भ्रमंती करताना मृत्यू ज्याच्या जवळपास सुद्धा फिरकू शकला नाही, तोच आमचा मित्र हॉस्पिटलमध्ये गेले ४०/४२ दिवस मृत्यूशी झुंज देणारा लढवय्या, मृत्युलासुद्धा सहज शरण नाही गेला. नियतीनेच त्यांना विनती केली असेल की भोसलेजी आता माझीच तुझ्याशी दोन हात करावयाची क्षमता संपत आली आहे, मी हरले तर या विश्वाचे काय होईल याचा विचार कर, आणि विश्वाच्या कल्याणासाठी इथले मायायापाश तोडून मला आपलेसे कर. नियतीलाच आपल्या भोसलेनी आव्हान दिले होते. कल्याण आश्रमाशी जोडले गेलेले बहुतेक सर्वच कार्यकर्ते संघ परिवारातील किंवा संघ संस्कृतीशी परचित, पण निवृत्त होईपर्यंत चंद्रकांतजींचा संघाशी सुतराम संबंध नव्हता. आपले एक जेष्ठ स्वयंसेवक श्री. खेर आजोबा हे भोसलेंच्याच, गुरुराज सोसायटीत राहात होते. त्यांच्या

अनुभवी नजेरेतून ही व्यक्ती सुटां शक्यच नव्हत. आपले जेष्ठ कार्यकर्ते व कल्याण अश्रमचे भूतपूर्व अध्यक्ष श्री. भांदकर यांच्या खेर आजोबांशी असलेल्या नित्य संपर्कातून श्री. चंद्रकांत भोसले व श्री. सुरेश हणमते कल्याण आश्रमाशी जोडले गेले. दोघांनाही निवृत्तीनंतर काही तरी सेवा कार्य करावयाची आंतरिक इच्छा होती. त्यामुळे हे दोघेही नवागत कार्यकर्ते कल्याण आश्रमाशी अतूट धाग्यांनी जोडले गेले. पुणे महानगरात भोसले-हणमते ही जोडगोळी कामाला लागली आणि कल्याण आश्रमाचा आधारस्तंभ बनली. चंद्रकांतजी म्हणजे एक अजब रसायन होते. ओसंदून वाहाणारा उत्साह, कामावर प्रचंड निष्ठा, संघटनेबद्दल अभिमान, मिठास वाणी, वेळ काळ न बघता झोकून देण्याची वृत्ती, बेधडकपणा व धडाडी हा तर त्यांचा मूळ स्वभावाचा भाग. संघटनेची उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी लागणारी मानसिक व शारीरिक क्षमता या सर्व गुणांमुळे ते कल्याण आश्रम शब्दशः जगले. ट्रेकिंगचा छंद जोपासताना कल्याण आश्रम नजेरेआड केला नाही व आश्रमाचे काम करताना ट्रेकिंग मध्ये येऊ दिले नाही. कुटुंब, छंद, मित्रपरिवार व कल्याण आश्रम यांचा सुरेख समन्वय राखून सर्वांनाच न्याय दिला. कधीही चीडचिड नाही, कोणावर रागावणे नाही, नाराजी नाही. कोणाला जमत नसेल तर ‘राहुद्या मी बघतो, मी करतो’ हे वाक्य ठरलेले. स्वतः: करण्यात त्यांना आमिक समाधान मिळायच. नियोजन बैठकीची तयारी, अभ्यासवर्गाचे नियोजन, जागा बघणे, भोजन व्यवस्था, प्रवासाकीरता कमीतकमी दरात बसेसची व्यवस्था करणे, व्याख्यानमालेची खटपट, दिनदर्शिका विमोचन, वनयात्रा व्यवस्थापन या सर्व कामात त्यांचा वावर, सहभाग अनिवार्यच. कल्याण आश्रमाचे उपाध्यक्ष म्हणून त्यांनी त्यांची ओळख कधीच करून दिली नाही. सर्वमान्य उपाध्यक्ष व सर्वांच्या मनातील कार्यकर्ता म्हणून त्यांनी आपले वेगळे स्थान निर्माण केलं होतं. तर महिला कार्यकर्त्यांचे ते सुरक्षा कवच होते. थोडक्यात पुणे महानगर टीमचे ते अष्टपैलू कसान होते.

भा.वि. परिषदेकडून मिळणाऱ्या दिवाळी फराळाचे वाटप हा त्यांचा अत्यंत जिब्हाळ्याचा विषय असायचा. फराळाचा दर्जा चांगला असणे व मुलांचेपर्यंत तो वेळेवर पोहोचून त्याचे वाटप होणे यासाठी त्यांची खूप धडपड असायची. दिवाळीफराळाप्रमाणे शालगर होजियरीकडून गुही आश्रमशाळेतील मुलामुलीसाठी मिळणाऱ्या गणवेशाबद्दल ते अत्यंत जागरूक असायचे. मुलांच्या इयत्तेप्रमाणे पाठविलेले गणवेश मुलांना नीट बसत नाहीत असा अनुभव आल्यावर पुढील वर्षीपासून शालगर होजियरीशी बोलून त्यांचा कारागीर गुहिला पाठविण्याची व्यवस्था करविली. अनेक कामे ते सहज मार्फी लावायचे, पण त्याचे श्रेय त्यांनी स्वतःकडे कधी घेतले नाही. ‘हे टीम वर्क आहे, मी एकटा थोडाच करतोय’ असे सहज म्हणून जायचे. कार्यालयातील साफसफाई करण्यात त्यांना कधीच कमीपणा वाटला नाही. गुही छात्रावास कल्याण आश्रमाचा एक महत्त्वाकांक्षी प्रकल्प, हा पुरा करण्यासाठी पुणे महानगरातील कार्यकर्त्यांनी प्रचंड मेहनत घेतली. भोसलेंचे या बांधकामातील योगदान महत्वपूर्ण आहे. या तीन वर्षांच्या काळात त्यांनी गुहीला अनेक भेटी दिल्या, कधी आमच्या बरोबर, कधी ओकसाहेबांच्या बरोबर. काम अंतीम टप्प्यात आले असताना गुहीला त्यांनी केलेल्या ८/१० दिवसांच्या मुक्कामामुळे नियोजित वेळेत काम पूर्ण होऊन, त्याचे उद्घाटन आपण मा.सरकार्यवाह श्री. भय्याजी जोशी यांच्या हस्ते करू शकलो. प्लम्बिंग साहित्य खरेदी करताना त्याच दुकानदाराकडून त्यांनी देणगीही मिळवली. भारतमातेचं म्युरल मात्र ते असेपर्यंत

होऊ शकले नाही ही रुखरुख आमच्या मनामध्ये आहे. वास्तविक हे काम त्यांच्याच मित्राला, ते ट्रिपहून आल्यावर देण्याचे नक्की झाले होते, परंतु ट्रीपहून आल्यावर ते आजारी पडले ते कोणाला न भेटण्याकरिताच. ऑगस्ट २०१४ च्या सुमारास ते आपल्या संपर्कात आले. या ८ वर्षांच्या काळात त्यांनी आपल्या कामाचा ठसा प्रांत व अखिल भारतीय पातळीवर उमटवला व तिथे सुद्धा चंद्रकांतजी हे नाव परिचित झाले. त्यांचेबरोबर केलेल्या अनेक वनयात्रा, वनभोजन कार्यक्रम, रांची येथील क्रिडा स्पर्धेचे वेळी केलेला ४५०० की.मी.चा ४ राज्यांतून केलेला रोडचा प्रवास व आलेले अनुभव, हे सर्व आठवले की मन विषण्ण होते. त्यांचा हा सहवास आपल्याला बरेच काही देऊन गेला. त्यांची उणीव आपणास जणवणार आहेच पण संघटनेचे काम अधिक जोमाने करून त्यांच्या कार्यपद्धती मधील काही गुण विशेष आपणास आत्मसात करता आले तर त्याचा आपल्या कार्यवाढीसाठी नक्की उपयोग होईल आणि हीच त्यांना खरी श्रद्धांजली ठेले. त्यांच्या पत्ती विनयाताईंनी त्यांना या कामासाठी खूप मोकळीक दिल्यामुळे त्यांचा सहवास आपणास मिळाला. त्यामुळे विनयाताईंचं सुद्धा या ईश्वरी कार्यात योगदान आहे हे ही आपण लक्षात ठेवून, त्यांच्या कुटुंबाचे दुःख हलके करण्याचा आपण प्रयत्न करू. इतक्या स्वच्छ व निर्मळ अंतःकरणाच्या आपल्या भोसलेजींना सदृती मिळो ही ईश्वर चरणी प्रार्थना. ओम शांतिः शांतिः शांतिः !!!

– प्रकाश खिंचडे, मो.: ९७३०००७६९४

अखिल भारतीय वनवासी कल्याण आश्रमच्या अखिल भारतीय बैठकीत पश्चिम क्षेत्राच्या संबंधित खालील कार्यकर्त्यांच्या नवीन जबाबदाच्या निश्चित करण्यात आल्या.

श्री. संजयजी कुलकर्णी – क्षेत्र संघटन मंत्री आणि अखिल भारतीय सह हितरक्षा प्रमुख – केंद्र नाशिक
श्री. शरदजी चव्हाण – केंद्रिय प्रशासकीय संपर्क – केंद्र दिल्ली

श्री. महेश काळे – अखिल भारतीय सह प्रचार प्रसार प्रमुख – केंद्र बडोदा

श्री. गणेशजी गावित – सह क्षेत्र संघटन मंत्री – केंद्र जळगाव

श्री. विनयकजी सुरतने – क्षेत्र जनजाती सुरक्षा मंच

श्री. विठ्ठल मँकलवाड – देवगिरी प्रांत संघटन मंत्री

श्री. रमेश आत्राम – विदर्भ प्रांत संघटन मंत्री

श्री. रघुनंदन मगर – नागालँड प्रांत प्रकल्प प्रमुख

हे पश्चिम क्षेत्रातील प्रत्यक्ष बदल आणि श्री. वैभवजी सुरंगे यांचे केंद्र नागपूर ला झाले.

— भावपूर्ण श्रद्धांजली —

सोनहलालजी जैन यांना भावपूर्ण श्रद्धांजली

ज्येष्ठ स्वयंसेवक मा. सोहनलालजी जैन यांचे ६ फेब्रुवारी, २०२१ रोजी निधन झाले. अत्यंत दुःखद आणि वेदनादायी वृत्त कळले. गेल्या अनेक वर्षांपासूनचा त्यांचा मैत्रीपूर्ण स्नेहबंध डोळ्यासमोरून तरळून गेला. अतिशय उत्साही आणि उमदं व्यक्तीमत्व आणि त्यांच्या ठायी ठायी भरलेला सच्चेपणा खन्या कार्यकर्त्याची खूण होती.

रा. स्व. संघाचे दैनंदिन शाखेत जाणारे स्वयंसेवक, रोज आठवणीने व्हॉलीबॉल खेळायचे, तितक्याच समरसतेने वनवासी कल्याण आश्रमाचे काम करायचे. कनाशीच्या आश्रमातल्या मुलांना काही कमी पडू नये म्हणून केवळी काळजी, धडपड आणि तत्परता असायची त्यांची. याच काळजीतून हास्य कवीसंमेलनाचा आरंभ झाला तेव्हाची त्यांची धडपड आजही मूर्तिमंत डोळ्यासमोर उभी आहे. एक शाम राम के नाम हा कवीसंमेलनाचा पहिला कार्यक्रम अगदी तडफेने रात्र जागवून साजरा केला होता. पदरचा पैसा खर्च करून काम करणारी काही मोजकीच मंडळी असतात त्यातला महत्वाचा

स्व. सोहनलालजी जैन

मोहरा म्हणजे आमचे सोहनजी. अ. भा. ग्राहक पंचायतीचे कामासाठी ते असेच सतत धडपडत राहिले स्वतः व्यापारी असूनही कधीही ग्राहकांच्या हिताशी तडजोड केली नाही. तेलभेसळ प्रकरणाच्या वेळी ही गोष्ट प्रकर्षने ठसली. केशव सांस्कृतिक मंडळाच्या कार्यातून त्यांनी मालेगावच्या सामाजिक सांस्कृतिक आणि केशव वाचनालयाच्या माध्यमातून मराठी आणि हिंदी साहित्य क्षेत्रही प्रगल्भ केले. आमचे आणि सोहनजीचे खूप जिव्हाळ्याचे कौटुंबिक संबंध होते. माझ्या लाडक्या लेकीवर स्मितावर त्यांनी स्वतःच्या मुलीसारखे प्रेम केले. सोहनजीच्या निधनाने जसे अवघ्या मालेगावचे नुकसान झाले. तसेच अनेकांना आपला आत्यंतिक निकटचा कौटुंबिक सुहृद हरवल्याचे दुःख झाले आहे. तीच भावना आम्हा उभयतांची आणि स्मिताची झाली आहे.

मा. सोहनजीना शतशत प्रणाम !

— सौ. मंजुषा कजवाडकर, मालेगाव.

भास्करराव बापट यांना भावपूर्ण श्रद्धांजली

धुळे येथील संघ स्वयंसेवक खूप वर्षांपासून पुण्यात स्थायिक झालेले श्री. भास्करराव बापट यांचे २० मार्च २०२१ रोजी रात्री दुःखद निधन झाले. स्व. भास्करराव यांनी संघामध्ये विविध जबाबदान्या समर्थ पणे पार पाडल्या होत्या.

ते धुळे येथे जे.आर.सिटी हायस्कूल मध्ये नोकरीस होते. त्यांनी धुळ्यात कल्याण आश्रम कार्य नवे असताना त्यात लक्ष घालून वसतिगृहात सुरुवातीची

रचना लागण्यासाठी विशेष परिश्रम घेतले होते.

आपल्या कुशलतेने अनेक कार्यकर्ते जोडले होते. शिस्तप्रिय व्यक्तिमत्व असलेल्या सरांनी शिक्षकांचा एक संच कल्याण आश्रमास जोडला होता. त्यांचे चिरंजीव डॉ. धनंजय पुणे येथेच असतात.

जनजाती कल्याण आश्रमातर्फे त्यांना श्रद्धांजली!! ईश्वर त्यांच्या आत्म्याला शांती देवो हीच प्रार्थना !!!

विविध उपक्रम

२ मार्च १९४३, रावलापाणी येथील संघर्ष.
खडकांवरील बंदुकीतील गोळ्यांच्या निशाण्या
ब्रिटीशांची कूरता सिद्ध करते.

२५ मार्चला भारत विकास परिषद व रोटरी क्लब हेरीटेज यांच्याकडून मिळालेल्या स्मार्ट अभ्यासिका पुणे जिल्ह्यातील आंबेगावमधील फुलवडे व पिम्पराणे या शाळांमध्ये दिल्या.

जलकुंभ – धावापाठी

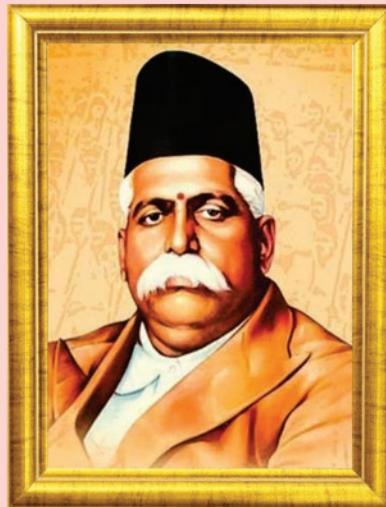
नासिक सायकलिंग असोसिएशन ने दिलेल्या सायकलींचे कनाशी येथील शबरी माता वस्तीगृहातील मुलींना वाटप

रायपुर शबरीकन्या आश्रमातील होळी

वनवासी कल्याण आश्रमाचे संस्थापक
वनयोगी बाळासाहेब देशपांडे यांची
२१ एप्रिल रोजी पुण्यतिथी आहे, त्यांना विनम्र अभिवादन.

राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाचे संस्थापक
प. पू. डॉ. हेडोवार यांची जयंती गुढीपाडव्याला असते,
त्यांना आदरपूर्ण आदरांजली.

जशपुर नवीन

जशपुर जुने

यापैकी आपण नक्कीच काहीतरी करू शकाल !

◆ रु. ३०,०००/- ३० विद्यार्थ्यांचा एका वसतिगृहाचा एका महिन्याचा खर्च. ◆ रु. १०,०००/- वार्षिक देणगी देऊन एका वनवासी विद्यार्थ्यांचे पालकत्व. ◆ शुभप्रसंगी व प्रियजनांच्या आठवणी प्रीत्यर्थ प्रासांगिक देणगी. ◆ आश्रमाच्या कार्यासाठी वेळ. ◆ आश्रमाच्या वैद्यकीय केंद्रासाठी आवश्यक औषध संकलनास मदत. ◆ वनवासी परिसरास सांस्कृतिक भवन उभारणीस सहाय्य-सहभाग. ◆ कल्याण आश्रमाच्या केंद्रास नियमीत / प्रासांगिक सहकुटुंब भेटी. ◆ वनवासी कलेस प्रोत्साहन - भेटकार्ड, दिनदर्शिका व राख्या विकत घ्याव्यात. ◆ वस्तुरूप देणगी-शालेय विद्यार्थ्यासाठी गणवेशाचे कापड व अन्य शालेय साहित्य, धान्य व अन्य मदत. ◆ एका आरोग्य रक्षकाचा वर्षाचा खर्च रु. १०,०००/-

आमच्या संस्थेस 80G सवलतीची मान्यता आयकर विभागाने त्यांचे पत्र संदर्भ क्र. एनएसके / सी आयटी - आयटी/१२ ए -80G/२०११-१२/२३५/दि. १८/०४/२००९ नुसार दिलेली आहे. चेक वा ड्राफ्ट वनवासी कल्याण आश्रम महाराष्ट्र या नावाने काढावा. बँकेचे नाव - बँक ऑफ महाराष्ट्र, शाखा : टिळक रोड, पुणे - ३०. खाते क्र. : 20057038836 IFSC-CODE-MAHB0000041